


VARGA CSABA

A 8. MŰVÉSZET FELFEDEZÉSE

Avagy:
kalandozás a világegyetemben

	DIMENZIÓK:	1. D	2. D	3. D	+1 D (idő)
1.	?	-	-	-	-
2.	?	X	-	-	-
3.	SÍKMŰVÉSZET	X	X	-	-
4.	TÉRFORMÁLÁS	X	X	X	-
5.	ZENE	-	-	-	X
6.	ÍRÁS	X	-	-	X
7.	FILM	X	X	-	X
8.	?	X	X	X	X

372545
Megyei Könyvtár Győr

0 000001 072600
9021 Győr Baross Gábor u. 4.

ÁRNYÉKVILÁG SOROZAT II.

3. HOGYAN LETT A FILM A HETEDIK MŰVÉSZET?

Eh, mi a név? Mit rózsának hívnak,
Bárhogy nevezzük is, éppoly illatos.
Shakespeare (Ford. Mészöly Dezső)



A kulturáltabb közönség sokáig nem tekintette művészetnek a filmet. A film azonban győzött a fanyalgókkal szemben, a nagy tömegnyomás hatására kissé megváltozott a klasszikus művészetszemlélet és a film befogadtatott. A hetedik (édes-mostoha) testvérré vált.

E hét művészet a jelenlegi akadémikus álláspont szerint:

1. Festészet
2. Szobrászat
3. Zene
4. Irodalom
5. Építészet
6. Táncművészet
7. Film

A leltár láttán ne hördüljön fel senki. Szerintem is eléggé szedett-vett. (Szedte-vette. Szedette-vedette.) Találomra választottam épp ezt a rendszerezést, ugyanis többféle felsorolás létezik, s mindegyiknek felesküdt táborra van.

Ám mindegyik lajstrom ezer sebből vérzik.

Alapvető zűrzavar uralkodik a „művészeti ágak” és a „művészeti műfajok” fogalmait illetően is. Azt vélhetnénk, hogy a „művészeti ágak” feladata a művészetek átfogó csoportosítása. De még e könnyen meghatározható fogalom értelmezésében is meghökkentő zűrzavar uralkodik. Kibogozhatatlanul kavarognak a művészeti ágak, a művészeti műfajok és a műnemek a képzőművészet és a szépművészet fogalmaival.

Még senkinek sem sikerült átvágnia magát ezen az ingoványos talajú őserdőn.

Idézek egy közismert esztétikai lexikonból: „E fogalmi zűrzavar megszűntetése végett számos kísérlet történt a művészetek logikus osztályozására: e kísérleteknek azonban közös hibája az, hogy egységes felosztási sémába akarják kényszeríteni a művészeti ágakat és figyelmen kívül hagyják az

igazi sajátosságait.” Az idézetből az is kiviláglik, hogy a szöveg írója sem tudja, mit kellene csinálni, sőt eleve berzenkedik minden változástól és „egységes felosztási sémá”-tól. Holott bármiről is gondolkodni csak pontosan körülhatárolt fogalmakkal lehet.

Ezekből következően bajban vagyunk a művészetekhez tartozó fogalmakat illetően is. Mindenesetre a továbbiakban mi művészeti ágnak nevezük a művészetek jól elhatárolható csoportjait. (Például a zene és a térformálás lényegileg különböző művészeti ágak.) Magukkal a műfajokkal és a neveikkel a továbbiakban sehol sem foglalkozunk. A fogalmi zavar azonban minden esetben jelentkezni fog, ha idézünk, vagy a hagyományos értelmezésre szorítkozunk. E problémáért e sorok írója minden felelősséget elhárít magától.

*

Ezzel a zavarral nem csak ma találkozhatunk. Arisztoteléstől kezdve dúl az elméletek közötti harc a művészetek helyes kategorizálása érdekében – egyelőre minden megnyugtató eredmény nélkül.

Meglepő módon nincs a művészeteknek minden szempontból használható, támadhatatlan elméleti csoportosítása.

„Támadhatatlan” alatt a mindenki által (minden érintett által) elfogadhatót értem. A művészeti ágak minden eddigi rendszerezése olybá tűnik, mintha ötletszerűen készített, félbemaradt makett volna. Senki sem talált (avagy nem akart találni) olyan szempontot, melyből nézve összeállna a művészetek (érzelemmentes) képe.

Kétségtelen, hogy a művészetek nem a mai állapotukban születtek meg. Az elemi művészi megnyilvánulások (ének, rajz, tánc) apránként erősödtek meg, s születtek bennük különböző műfajok. (Eredetileg például a tudomány is művészetnek számított. Titokban bár, de ismét az!) Ám a kiteljesedés semmiképp sem indokolhatja az egymásnak ellentmondó elméleteket és azok változatos ellentmondásait.

Az eddigi változatok többségére persze nem lehet „csípőből” azt mondani, hogy jó, vagy rossz.

Minden korban olyan műfajelméletek születtek, melyek pontosan megfeleltek a kor művészetéről alkotott képének, avagy politikai szempontjainak. Így rendeltetéséhez mérve a saját korában mindegyik elképzelés használható volt. Vagyis eligazította a politikusokat, a mecénásokat és a művészeket az egymás közötti viszonyokban.

Ezzel kapcsolatban csak egyetlen dolgon csodálkozhatunk: annak ellenére, hogy a művészet lényegi ismérve a politikától való függetlenség, a műfajelméletek mindig is politikai igényeket elégítettek ki, s ezt teszik ma is.

A festmény az festmény, a szobor az szobor, a zene az zene, a tánc az tánc,

a költészet az költészet, stb. Vajon mi másért kell csűrni-csavarni a dolgokat, legfőképp például alá - és fölrendeltségi viszonyokat teremteni közöttük? Avagy netán kiirtani, partvonalra szorítani egy-egy művészeti ágat? (Például manapság a bábszínházat.) Nem is csodálkozhatunk azon, ha ezek az elméletek politikai, társadalmi korszakonként kaméleonként megváltoznak. Egyéb magyarázatot ugyanis nem találhatunk a műfajelméletek káprázatos változatosságára.

S akkor most következzen a műfajelméletek (művészeti ágak elméleteinek) parádéja. Ez a parádé persze nagyon klipszerű lesz, mivel most csak a sokszínűséget kívánjuk bemutatni.

*

Az őseink iránti tisztelet megkívánja, hogy bemutatónkat a művészetek legkedveltebb korszakával, az ókori görögök korában megszületett művészetek korabeli csoportosításával kezdjük.

Ebben az időben, mint mindennek, a művészeteknek is isteni eredetet tulajdonítottak. Minden művészeti ágak saját istennője volt, így az isten nevének említése elegendő volt a művészeti ág megjelöléséhez. Ezeket az istennőket múzsáknak nevezték. (A múza fogalma ma is használatos.)



A művészetek kilenc múzsája:

Erato, a búbajos - a szerelmi költészet istennője,
 Euterpé, az örömet nyújtó - a zene istennője,
 Kalliopé, a szép szavú - az epikus költészet istennője,
 Kleió, a dicsőség hírnöke - a történetírás istennője,
 Melpomené, a szép hangú, a dalos - a tragédia istennője,
 Polühümnia, a sokoldalú - a himnuszok költészet istennője,
 Terpszikhoré, a táncos kedvű - a tánc istennője,
 Thaleia, a viruló, a virágzó - a vígjáték istennője,
 Urania, a mennyei - a tudomány, főként a csillagászat istennője.

Kleiónt, a történetírás, és Uraniát, a tudomány istennőjét leszámítva hét művészet áll előttünk. (Két istennő ma is élő: Erato (Érosz, erotika) és Thaleia (Thália, a színház istennője) ma is ismert fogalmaink közé tartozik.)

Érdekes megállapításokat tehetünk, ha összehasonlítjuk az ógörögök által

legfontosabbnak vélt művészeti ágakat a ma előtérbe tolt művészeti ágakkal:

ÓGÖRÖG:	MAI:
1. Szerelmi költészet	1. Festészet
2. Zene	2. Szobrászat
3. Epikus költészet	3. Zene
4. Tragédia	4. Irodalom
5. Himnuszok költészet	5. Építészet
6. Tánc	6. Tánc
7. Vígjáték	7. Film

A két táblázat keletkezése között több, mint 2000 esztendő múlt el. (Vegyük észre: bármi is történt a művészetekkel, a 7-es darabszám maradt!) Az összehasonlítás legmeghökentőbb tanulsága az, hogy míg az európai művészetek hőskorában túlteng a mai értelemben vett színházi művészet, addig ez a XX. század művészeti lajstromából teljességgel hiányzik. E jelenség okával „Az alacsonyrendű művészetekről” című fejezetben foglalkozunk.

S most vegyük szemügyre, hogyan változtak a műfajelméletek (a művészeti ágakról való gondolkodás) a történelem folyamán.

Platón elkülönítette a tárgyakat alkotó és a tárgyak képeit létrehozó művészeteket. Ezt tovább bontva megállapította, hogy vannak természetes arányokat másoló művészetek (például a szobrászat), és vannak olyanok, amelyek csak fantáziával módosított utánzatokat nyújtanak. (Például: költészet, filozófia.) Ha el is tekintünk e rendszer eredendő hézagosságától, könnyen belátható, hogy ezzel a rendszerezéssel ma már nem megyünk sokra. Ugyancsak Platón másutt másfajta két nagy csoportot javasolt. Vízválasztónak a zenét tette meg. Eszerint vannak zenei művészetek (költészet, zene, tánc), és vannak nem zenei művészetek (például a képzőművészet).

Arisztotelész elképzelése egészen a XVIII. századig tartotta magát. Az ő vízválasztója az emberi erkölcs (éthosz). Eszerint a művészeteknek két szintjük van:

1./ Azok a művészetek, melyek közvetlenül utánozzák az emberi erkölcsöt:

Tánc
 Költészet
 Zene

2./ rangsorban ezek mögött(!) vannak azok a művészetek, melyek nem közvetlenül utánozzák az emberi éthoszt:

Szobrászat
 Festészet

Sokkal később, a középkorban a műfajokat és a művészeti ágakat kizárólag

aszerint értékelték, hogy azok mennyire alkalmasak az egyház eszméinek terjesztésére. Szent Ágoston például a zenét csak azért értékelte, mert az élvezetes formát adott az egyházi énekek szövegeinek. Aquinói Szent Tamás emiatt meg is vetett mindenfajta népzene. Ám bármi történt, a hetes szám végigkísérte ezt a korszakot is. A középkori iskolákban a művészeteket a „hét szabad művészet” (septem artes liberales) címszó alatt tanították. E tantárgyak, azaz művészetek persze erősen eltértek mai elképzeléseinktől. A hét szabad művészet tantárgyai között zenét, csillagászatot, nyelvtant, dialektikát, matematikát és szónoklattan egyaránt tanítottak. A kultúra és a művészetek egészét megújító reneszánsz idején a művészeti ágakat illetően inkább csak nagyszájú vetélkedés folyt. Petrarca azon elmélkedett: milyen érdekes, hogy a költészet a képzőművészet fölött(!) áll, Leonardo da Vinci viszont ennek épp az ellenkezőjét vallotta: a képzőművészet áll a költészet fölött(!). A képzőművészetek közül Leonardo a festészetet, Michelangelo a szobrászatot tartotta a legrangosabbnak. (Elárulom: Petrarca költő, Leonardo festő, Michelangelo festő és szobrász volt.)

A klasszicizmusról főleg megemlíteni. Arisztotelészt félreértve a kor nagytekintélyű gondolkodói például arra megállapításra jutottak, hogy a költészet és a festészet *azonos* egymással, s a plasztikai művészetek mindenek fölött(!) állnak.

Ezzel kapcsolatban érdemes külön is megemlíteni G. E. Lessinget, aki örökre beírta nevét a művészettörténet nagyjai közé azért, hogy a XVIII. század végén mindenki ámulatára sikerült bebizonyítania: hibás az az (előbb említett) elképzelés, miszerint a költészet és a festészet lényegileg azonosak.

Mai korunkhoz érve (témánkban ez a XIX. századba lépést jelenti) elérkeztünk ahhoz a pillanathoz, amikor szét kell választanunk az úgynevezett szépművészet és a képzőművészet fogalmát. E kettő ugyanis nem ugyanaz.

A német nyelv és kisugárzási körzeteiben többé - kevésbé a képzőművészet fogalma használatos. Bár erre is él a „schöne Kunst” fogalma, mégpedig a „magas művészet” meghatározására. Az angol nyelvterületeken a „fine art”, azaz a szépművészet fogalma terjedt el; e két fogalom kitalálói kiiktattak néhányat a lehetséges művészetek közül, hogy felosztásuk érvényesnek tűnjön.

A trükk az volt, hogy kijelentették:

"Vannak alpművészetek¹⁰ és vannak kevert műfajok¹¹."

¹⁰ Alpművészet alatt mindig a „magasabb rendűt” kell értenünk. Emlékszünk még az emberek hasonló elvű csoportosításaira is.

¹¹ Itt végleg elveszik a talaj a talpunk alatt a művészeti ágakat és műfajokat illetően.

Ezzel a kevert műfajok a „futottak még” kategóriába sodródtak.

Így filozófiai úton is sikerült igazolni a magasabb és az alacsonyabb rendű művészetek létét.

Sajnos ez az amputáció sem tette világossá és egyértelművé a műfajelméledések eredményeit.

A „szépművészet” legerjedtebben a következő művészetek összefoglaló neve:

Építészet
Szobrászat
Festészet
Zene
Táncművészet
Költészet

Ám sokféle más változata is van a szépművészeteknek, s ezek csupán egy dologban közösek: mindegyikben szerepel a festészet és a szobrászat.

A képzőművészetről szólva két igen elterjedt értelmezést kell megemlítenünk.

Az egyik változat szerint a képzőművészet:

Szobrászat
Festészet
Grafika

Egy másik változat szerint a képzőművészet összetevői:

Festészet
Szobrászat
Grafika
Építészet
Iparművészet

Vajon mit ér egy gyűjtőfogalom, ha minden esetben jelezni kell, hogy éppen melyik változatára kell gondolnunk? E században az esztétikai képviselőinek egy része e reménytelennek tetsző hadakozást azzal zárta le, hogy a művészetben olyannyira nincs különbség az egyes művészeti ágak között, hogy felosztásuk kérdése eleve értelmetlen.

Mint majd a „Logika logikus határai” című fejezetben látni fogjuk, valóban lehetetlen végérvényes és tökéletes rendszert találni. Akkor viszont miért szükséges bajlódni e rém kuszán összekeveredett szálak kibogozásával? Az indító ok nagyon egyszerű. Nézzen magába az olvasó: Ha a „képzőművészet” szót hallja, vajon tudja-e, tulajdonképpen éppen miféle műalkotásokra kell gondolnia?

A teljesség igénye nélkül, csupán a meditáció kedvéért hasonlítsunk össze néhány műfajelméleti eredményt:

MŰVÉSZETEK			
Építészet	Szerelmi költészet	Tánc	Festészet
Szobrászat	Zene	Költészet	Szobrászat
Festészet	Epikus költészet	Zene	Zene
Zene	Tragédia	Szobrászat	Irodalom
Táncművészet	Himnusz-költészet	Festészet	Építészet
Költészet	Tánc	Filozófia	Táncművészet
	Vígjáték	Matematika	Film
KÉPZŐMŰVÉSZET			SZÉPMŰVÉSZET
Szobrászat	Szobrászat	Szobrászat	Festészet
Festészet	Festészet	Festészet	Zene
Grafika	Grafika	Grafika	Táncművészet
	Iparművészet	Építészet	Költészet
		Iparművészet	Építészet
			Szobrászat

Egyetlen esetben sem találunk fogódzót ahhoz, miért pont ez, vagy az a művészeti műfaj és ág került fel a listára. De arra sem, hogy ami kimaradt, miért maradt ki.

Jól látható, hogy egyetlen esetben sem mély elv hozta létre a kategóriákat. Mindegyik változat csak „követte”, visszatükrözte a már kialakult véleményt. Tehát mindegyik változathoz az adott kornak a művészetekhez való viszonyát olvashatjuk ki, sőt, mindegyik változat mélyén ott bujkál az adott kor politikai világképe is.

A rendszerezés másik útját járják be azok a „modern” kategorizálók, akik valamilyen szembeállítással igyekeznek kategorizálni a művészeteket. Nézzük meg a két legelterjedtebbet:

A./

ÁBRÁZOLÓ MŰVÉSZETEK	KIFEJEZŐ MŰVÉSZETEK
Képzőművészet *	Építőművészet
Epika	Zene
Dráma	Lírai költészet
Színjáték	
Tánc	
Film	

* Az „ábrázoló” és „kifejező” művészeti kategóriák lelkes alkalmazói a képzőművészethez érve azonnal összeszavarodnak. Hogy elkenjék eme elmélet abszurditását, sietve mindig megjegyzik:

„képzőművészet, kivéve a nonfiguratív díszítőművészet”.

E megszorítás nélkül ugyanis értelmét vesztené a másik rovat, az „ábrázoló művészetek” meghatározás. Ezzel tulajdonképpen az egész nonfiguratív képző- és egyéb művészet kihull a rostájukon, és mint ami ellentmond kiindulási feltelük-

nek, teljességgel el is tűnik a szemünk elől. Egészében is homályba veszik, hogy pontosan mit is kell értenünk képzőművészet alatt? De azt is nehéz megmondani, miért nem tekinthető „kifejező” művészetnek például a balett, vagy a film. Zagyvaság zagyvaságot szül.

B./

MIMETIKUS MŰVÉSZETEK	NEM-MIMETIKUS MŰVÉSZETEK
Képzőművészet	Zene
Irodalom	Építészet
Színművészet	
Táncművészet	
Filmművészet	

Kimondottan zavaros "rend" uralkodik e felsorolásban is.

Nem csoda, hogy e csoportosítás hívei is szükségesnek érzik azonnal megjegyezni:

„...Egyes kísérletek, mint amilyenek a nonfiguratív művészet produkciói, erősen problematikusak.”

Sőt! Egészében véve is eleve el kell ismerniük, hogy:

„A mimetikus és a nem-mimetikus művészetek közötti választóvonalat nem húzhatjuk meg egyértelmű határozottsággal, tekintettel arra, hogy egyes művészeti ágak, mint amilyen a díszítőművészet, az iparművészet, stb., elvileg egyforma arányban, egyforma érvényességgel használhatják a mimetikus és a nem-mimetikus formákat, s alárendelt jelentőséggel ugyan, de a nem-mimetikus művészetekben is felbukkanhatnak mimetikus motívumok, a mimetikus művészetek modern formanyelve pedig a nem-mimetikus formanyelv alkalmazásával kísérletezik.”

Ennyi talán elég is a „mimetikus - nem-mimetikus” művészetekből. A fent idézett nyakatekert, követhetetlen marxista fogalmazványból mégis csak kiolvashatunk valami számunkra fontosat: fabatkát sem ér ez a szellemi építmény.

Meg kell még említenünk azt a rendszerezési módszert, amely aszerint csoportosítja a művészeti ágakat, hogy azok mely érzékszervünkre hatnak:

FÜL	SZEM	ÍZLELÉS	ILLAT	NYOMÁS
Zene	Képzőművészet	?	Eddig csak mint a	?
Beszéd	Irodalom	Konyhaművészet	szexuális	Erős hang?
	Építészet	?	metakommunikáció eszközt	Simogatás?
	Tánc		ismertük meg.	Hő?

Első pillanatra telitalálatnak tűnik, ám rövid gondolkodás után már nehéz belátni, hogy lenne valami értelme e fenti rendezési

„Zene - az érzékeny orrnak?... A szerelmes illatszonettel lepné meg imádotját... S lennének műfajai az illatoknak... Mikor fognak a szomszéd szobából az ajtó résein által beáradni édesen az illatzongora akkordjai...?” (Babits Mihály)

elvnék. Információink 90 %-át szemünkkel gyűjtjük be, emiatt a szemhez tartozó rovat eredendően és kezelhetetlenül terjedős a többi érzékszervekhez kötődő művészeti ághoz képest.

Mintha a művészet érzékszervek beszélgetése lenne. A művészet agyak kapcsolata, az érzékszervek csupán közvetítenek. Ha erre gondolunk, megértjük, mekkora balgaság érzékszervek szerint csoportosítani a művészeteket.

*

A mához érve eljött az ideje, hogy választ adjunk a fejezet címében feltett kérdésre: „HOGYAN LETT A FILM A HETEDIK MŰVÉSZET?”

Sajnos, ilyen hosszadalmas történeti áttekintés után sem találtunk megnyugtató választ kérdésünkre.

A művészeti ágak és műfajok értelmezésének olyan kuszaságát és zűrzavarát láttuk, melyekből első ránézésre megállapíthatatlan, hogy a film miért is éppen a hetedik, valamint miért épp a filmet tesszük a fő művészeti ágak és műfajok közé. Miért nem a sok kihagyott, mellőzött művészeti ág és műfaj közül választottunk másikat?

*

Manapság a művészeti ágak között az írás művészetét az irodalom reprezentálja. Lapozzunk csak vissza a művészeti ágak előbb bemutatott csoportosításaihoz!

Azt látjuk, hogy az újabb korban - néhány legújabb kori hamvában holt és használhatatlan alapokon álló kísérletet leszámítva - szóba se kerül a költészet. Egyszerűen kidobódott az összegző felsorolásokból. Míg a görögöknél a szerelmi költészet, az epikus költészet és a himnuszköltészet önálló művészetek voltak, mára a költészet, mint önálló művészeti ág, eltűnt az „igazi, veretes művészetek” sorából.

Lapozgassunk vissza: sehol sincs ott, ahol lennie kellene. A „fő műfajok” között nem szerepel a költészet, ám ha az írásművészetről általában van szó, akkor az így kezdődik: „Az irodalom és a költészet”. Amiben bennfoglaltatik, hogy a „költészet fontos, fontos, de nem olyan igazán”. Miért sorolták az irodalmat a költészet fölé?

Az ok egyszerű: az irodalom könnyebben és sokkal hatékonyabban használható fel politikai, eszmei célokra, mint a költészet.

Tehát a

„HOGYAN LETT A FILM A HETEDIK MŰVÉSZET?”

kérdésre összegzésként ezt tudjuk válaszolni: *csak!*

A „csak” dacos kinyilvánítás. Ezen az érzelmi nyomon elindulva persze számíthatunk egy kis sikerre, az érzelmek ugyanis jobban fülön csíphetők, mint a rafinált érvelések.

Ha jól megnézzük a már ismert, következő felsorolást, észre kell vennünk egy eddig nem említett jelenséget is:

- | |
|-----------------|
| 1. Festészet |
| 2. Szobrászat |
| 3. Zene |
| 4. Irodalom |
| 5. Építészet |
| 6. Táncművészet |
| 7. Film |

A művészettel elméletben foglalkozók kifinomult ízlésére vallóan a művészeti ágak felsorolásaiban - felülről lefele haladva - azok értékeinek különbözősége van rejtjelezve. Figyeljük meg, a festészet és a szobrászat mindig a két legelső helyet foglalja el.

Régóta eldöntetlen, melyik méltóbb inkább az első helyre, ezért rendszeresen helyet cserélnek. Nézzen magába az olvasó: nem bukkan-e föl az agyában valamilyen nemesi rangsor a táblázatban lévő művészeti ágak böngészése közben? Minden bizonnyal, mert iskoláink évszázadok óta ezt sulykolják belénk.

*

A film tagadhatatlanul önálló művészeti ág. Nem lehet összevonni valamivel külsőleges jegyek alapján sem, mint például a költészetet az irodalommal. Mivel a művészeti ágak felsorolásakor a pusztán sorszámokkal értékbeli különbségeket határozunk meg, emiatt egyértelmű, hogy a film, a még csecsemő lett a hetedik. Az utolsó a sorban. Hogy miért ne lehetett volna az addigi hét művészeti ág számát a film elismerésekor nyolcra emelni, ahelyett, hogy kidobunk egy, még a filmnél is „kevésbé fontos” művészeti ágat, nos, hamarosan erről is ejtünk majd néhány szót.

A további kutakodás előtt azonban, ígéretünkhöz híven, tegyünk egy kitérőt. Nézzük meg, egyes művészetek miért is hiányoznak rendszeresen a felsorolásokból?

4. AZ ALACSONYRENDŰ MŰVÉSZETEK RŐL

Végső soron minden értékzavarnak ugyanaz a forrása:
Figyelmen kívül hagyjuk a közeg sajátos jelentőségét.

John Dewey

Az előbbi fejezet klasszikus eredetű és újkori táblázataiból kitűnik, hogy a gondolkodók mindenfajta, közösségben élvezhető művészettől fanyalognak. Olyannyira, hogy az utóbbi ezer évben számításba se vették e művészeti ágakat. (A tánc kivételével, persze ma már nem tudjuk, ki miféle táncra gondolt pontosan.)

A művészetekről való gondolkodás mindig is arisztokratikus volt. A XIX. század második felétől pedig máig is hatóan:

klasszicista-romantikus-arisztokratikus.

E hosszú történet lényegének megvilágítására Nietzsche hívható segítségül, ő ugyanis néha igazán nem köntörfalazott. Az igaz, hogy a következő sorokkal Nietzsche éppenséggel Wagnert igyekezett undorral a sárba tiporni, de a kinyilatkoztatás határozottságában nem lehet nem észrevenni a gondolkodó elődök nyújtotta biztos szellemi támaszt:

„A színház a megsemmisült ízlés egy formája, a tömegek lázadása, népszavazás a jó ízlés ellen.” ... „A színházba senki sem a legfinomabb érzelmeivel lép be, de a legkevésbé a színháznak dolgozó színész. A színházban nem létezik magány, holott minden igazán magasrendű és tökéletes csak tanúk nélkül tud létezni... A színházban minden ember tömeggé, nyájá, asszonnyá, farizeussá, a művészet hangjával ékeskedő barommá, idiótává, wagneriánussá lesz.” ... „... az az általános tendencia, amely a zeneművészetet a színházművészetbe igyekszik átfordítani, legalább olyan hű tükre a fiziológiai elkorcsosulásnak (még pontosabban, a hisztéria egy formájának), mint a művészet wagneri elzüllésének és elfajzásának részesetei.” (A Wagner ügy)¹²

¹² Spengler is megkülönbözteti a „népi” és a „magasabb rendű érzékelési módot”. Nyilvánvalóan itt az általunk köznapian is használt „tömegkultúra” és a „magas művészetek” fogalma jelenik meg. A „népi érzékelési mód” kapcsán hosszasan elmerenghetünk a népművészet fogalmán is. Ez egy délibábos tünemény: ha a gondolatot kiterjesztjük, akkor például „népfizikának” is lennie kell, s ettől kezdve mi sem természetesebb, hogy élnek közöttünk népkémikusok, népkönyvelők, népboltosok, népkertművészek, néplakatosok, és...: népföldművesek is.

Az egyértelmű fogalmakhoz ragasztott jelzők mindig fosztóképző szerepet töltenek be.

A koncertekről Ortega y Gasset a következőket írja:

„Vajon a koncertek, abban a formában, ahogyan megszoktuk őket, nem jelentenek-e legalább annyira hamis perspektívát, mint a művészeti kiállítások? Egy nagy teremben összegyűjtenek párszáz egymást abszolút nem ismerő embert, rákényszerítik őket, hogy egy bizonyos idő leteltéig ne csináljanak semmi egyebet, mint csak hallgassanak, és minden figyelmüket néhány hangszerre összpontosítsák. Ezzel viszont a művészi alkotás teljesen elszakad termőtalajától, vagyis a személyes életünktől, és miután egyszer már innen kiszakadt, úgy tűnik, azon kell lennie, hogy ezt az életet teljeséggel ki is szorítsa... Amikor a koncertről távozzunk, legbensőbb életünk kudarcának érzése tölt el bennünket...”

Ekképp találtunk magyarázatot arra is, hogy az „úri” közönség miért oly nehezen fogadta el művészetnek a filmet.

A fanyalgás még ma sem ért véget.

Kétségetlen, hogy egy előadáson nem a „személyes én”, hanem a „közönségi én” vesz részt. A „közönségi én” nem szabad. Nem szólhat például a zenészekhez, hogy ezt a részt jól ismerem, ugorjunk a következő számra, vagy a következő tételre. Avagy felvonásra. Ezzel súlyosan sértené mások érdekeit - és az előadók hiúságát is, akik elsősorban a személyes siker reményében (vagy valamilyen misszió tudatában) vállalják a mozgó, funkcionáló kirakatbábú szerepét.

Ebben a világban csak zavaró lehet a túloldalon (bármelyik oldalon) álló (ülő) „alkotói én”.

Tiltakozhatunk azzal, hogy egy kocsmai mulatozásnál bármikor megkérhetjük a hegedűst, hogy „Az én csajom...” című slágert adja elő a zenekar. Ezzel fittyet hányhatunk a törzsvendégek többségére,¹³ ám ez a fajta intézményesen biztosított szabadság csak a pszudolét érzetéből fakadó szomorúság szintűgy álságos feloldása.

A koncert, a kiállítás mit sem különbözik a vallási szertartásoktól, az előadók a papoktól, a közönség ugyanis bármelyik esetben már eleve áhítatra van kényszerítve, függetlenül az elkövetkező produkció színvonalától. A közönséget kemény előírások tartják kordában. Templomban,

¹³ Egy kiváló szobrász remekművet készített: egy fordított elven működő wurližert. Egy igen sikeres és eszményi nemzeti giccsé vált operett énekesnő (Hanna) megállíthatatlanul dalolt belőle. Ám ha valaki a szokásos módon bedobott a gépbe egy fémpénzt, a gép leállt és három perc szünetet tartott.

Aztán automatikusan újra bekapcsolt és a nemzeti asszony ismét dalolt rendületlenül, míg valaki újra meg nem vásárolta a három percnyi jótékony csöndet.

komolyzenei koncerten, kiállításon tilos aludni, beszélgetni, olvasni, köhögni, böfizni, stb., no és legszigorúbban tilos: véleményt nyilvánítani. (Csak a taps megengedett, és némi elragadtatott hujjogás. De csakis a tétel, vagy a darab végén.)

A kimondottan bravúrosnak szánt szóló közben viszont tapsolni kell, amikor a szólista erre *finoman* jelet ad.) Igen erőteljes terrornak veti tehát alá magát az ember, ha ilyen helyekre látogat.

A „műsor” és a szellemi kapcsolat, mely mindig és csakis két szellem kapcsolata, erősen különböző dolgok.

*

Az intellektus hajlamos arra, hogy megerősokolja az emberi természetet. Ezért lehet oly fontos a szabadságot a személyes (ál)cselekvés formájában kinyilvánító patto - gatott - kukori - carág - csálás a moziban. (A szabad akarat kimutatásának szándékát nem az evés ténye jelzi, hanem a rágással megvalósuló *önálló* ritmus!)

A cukorka szopogatása nem hatékony, mivel a szopogatás ritmusát csak az érzékeli, aki látja a száj mozgását, a moziban pedig sötét van! A patogatott kukorica azért oly kelendő, mert hallhatóvá teszi az önálló ritmus, vagyis az „egyéni” jelenlétét.)

*

A kertművészet degradálásának legáltalánosabb indoka, hogy „a kertművészeti produkciók nem rendelkeznek azzal a stabilitással, befejezettséggel, amely minden művészi alkotás elengedhetetlen jellemzője”.

„- Na és az ének? - kérdezhetnénk. (Hogy például a „land artról” ne is beszéljünk.)

Szembeötlő példa a bábművészet, azaz a bábszínház sorsa. Valamikor az egyik legnemesebb művészeti tevékenység volt, ám rangjától erőszakkal megfosztván (tudniillik ez is „tömegművészet”), jó ideje csak a művészetek határvidékein tengődő pária. Hogy miért? Valódi okot senki sem tud mondani.

*

Évezredekken keresztül ugyanazok a fogalmak ugyanazokkal, vagy alig változó tartalmakkal variálódtak, a film megjelenésével azonban felborult a „táncrend”. Megjelenése alapjaiban kérdőjelezte meg minden megelőző műfajelméletet - ám mindmáig semmi sem történt. Hosszú ideig struccpolitika folyt a filmmel, mint művészettel szemben. Aztán mégis „befogadtatott” a nagyok közé - hetedik művészetként. De ez a gesztus nem rendezte a sorokat, csak még zavarosabbá tette a műfajok, művészeti ágak összképét.

A film valójában ugyanis a szépművészetek egyike, ami végképp érthetetlen a művészeti ágakról alkotott eddigi klasszikus fogalmaink alapján.

*

Miért ragaszkodunk ennyire ódivatú, használhatatlan filozófiai és művészeti fogalmainkhoz?

Azért, mert úgy véljük, hogy a görög (krétai - hellén - római) kultúra örökösei, letéteményesei vagyunk. E magatartásnak van valamilyen jogosultsága, mivel a görög (és latin) kultúrától való elszakadás szellemi építményeink tökéletes összeomlását jelentené. Mint amikor valaki alól hirtelen kihúzzák a szőnyeget. Meglepő, hogy a görög kultúrára támaszkodván, a művészeteket „magas” művészetekre és „kevert” (közösségi, tehát alacsony rangú) művészetekre osztották, az elmélkedők (s a mecénások), holott az ógörög időkben minden művészet eleve közösségi volt! (Intő példa lehet, hogy a nagy visszasírás korszaka, a klasszicizmus eléggé nevetségesen hunyt el.)

Ám az elszakadás pillanata mindenképp elkövetkezik, s a késleltetés okozta kár ma már túl nagy.

Az anakronizmus mindig is nevetséges (és szánandó).

Minden okunk megvan arra, hogy ne magukat a művészeteket hibáztassuk. Ha azonban az ártatlan szemlélő elé tárul „műfajelméleti” képeket valóban nem a huncutkodó művészek zavarják össze, akkor csakis azt állapíthatjuk meg, hogy az elméletek eredménytelenségét csakis a nem megfelelően választott szempontok (axiómák) okozhatják. (No meg némi egyházi és világi politika.)

A "nem megfelelő szempont" egyenértékű azzal az állítással, hogy "rosszak a kérdéseink".

Ezzel az átfogalmazással megállapításainknak egy újabb igazolásához jutottunk: általános tapasztalat szerint ugyanis a világ értelmes kérdésekre értelmes válaszokat ad. Ezt az állítást elfogadván be kell látnunk, hogy a művészetek klasszikus fogalomtárából felépített kérdéseinkre nem is kaphatunk túl értelmes válaszokat.

Eddigi fogalomtárunk segítségével például teljességgel megmagyarázhatatlan, hogy miért nem kerülhet szóba az előadóművészet sem, amikor művészetekről beszélünk.

Minden filozófus, művészetfilozófus - a közönséggel egyetemben - úgy érzi, hogy e két kategória nem keverhető össze! No, de miért nem?

Heidegger „A műalkotás eredete” (Der Ursprung des Kunstwerks) című művében például egyetlen utalás sincs az „élő” művészetekre. Mintha nem is léteznének. Láttuk már, hogy ezektől a művészetektől mennyire iszonyodnak a filozófusok és a művészetfilozófusok! Ha eltekintünk a személyes indíttatásoktól, a kérdés az, hogy „az elmélkedők miért tartják valami

másnak az előadóművészeteket" ¹⁴?

Nézzük, Heidegger ¹⁵ hogyan határozza meg a „mű”-vet.

„Felvetődik a kérdés. Mi a mű, hogy benne az igazság ... előjöhet? A műalkotás dologszerűségéhez és tárgyiasságához ragaszkodó szokványos feltevessel szemben a műalkotást éppen az jellemzi, hogy nem tárgy, hanem önmagában áll. Magábanállása révén nemcsak világához tartozik, hanem benne van jelen ez a világ. A műalkotás felnyitja a saját világát... A műalkotás akkor tárgy, ha kereskednek vele. Mert ekkor világ nélküli és hazátlan.”

Ha eltekintünk attól, hogy ezzel a két utolsó mondattal semmit sem tudunk kezdeni, akkor sem kapunk magyarázatot arra, hogy a nem „önmagában álló” táncművészet miért szerepelhet mégiscsak a művészetek között, hiszen minden átfogó művészeti leltárban megtaláljuk. (Lapozzunk csak vissza néhány oldallal előrébb!) Heidegger művészet-meghatározása szerfelett ellentmondásosnak tűnik. Miért?

Tagadja, ám mégiscsak Platón ideáinak világa lappang a meghatározás mélyén, akkor is, ha Heidegger a művet nem ideának, hanem önmagában lévő dolognak jelöli meg. Ez az önmagában lévő dolog Heidegger szerint is csak akkor válik tárggyá, ha kereskednek vele. (És ha nem kereskednek vele, hanem csak ajándékozzák...? Avagy elvesztette valaki és valaki megtalálta? Ez utóbbi esetben a megtalálás pillanatától számítva mennyi ideig tárgy a mű, s hány óra múlva válik ismét önmagában állóvá a szerencsés megtaláló kezében? - tehetnénk föl e gonoszkodó kérdéseket.)

Az „ideák világa” a szellem látszata a tárgyi világból nézve, az „önmagában lévő dolog” pedig tárgyivá tett idea, azaz annak tárgyilagosa(!) vetülete. Vagyis az „önmagában lévő dolog” néhány dimenzióval megtoldott „idea”. Azzal, hogy az „önmagában lévő dolog” tárgyszerűvé tette az ideát, törölte a világmindenségből a szellemet. Kissé epésen fogalmazva: a „szellem”, az „idea” „önmagában lévő dologgá” átalakításának az a célja, hogy a fúrni-faragni szerető tisztos iparosok, és az erőteljesen evilági gondolkodású házmesterek is megkedveljék a filozófiát, azt higgyék, az csak „ennyi”, s ne kelljen megerőltetni magukat, valami láthatatlan, megfoghatatlan dolog elképzelésével, amire a filozófusok szerint immár kétezer év elmúltával amúgy sem váltak képessé. Míg az „idea” tőlünk függetlenül

¹⁴ Hogy aztán miért kell még gyűlölni is az ezek szerint hiányos, tehát alapjaiban elhibázott elméleti rendszerbe bele nem férő művészeti megnyilvánulásokat, ahogy az előbbi idézetekben Nietzsche és Ortega y Gasset teszik, több, mint elgondolkodtató!

¹⁵ Heidegger személyében egyik kortársunkat üdvözölhetjük!!

létező és kezelhetetlen, a „magában lévő dolog” már-már fúrható, faragható, tehát praktikus célokra felhasználhatónak tűnik.

Az önmagában való dolog egy elképzelt technikai szerkezet részévé tehető. Íme: ekképp vált a filozófia a csak technikára épülő, elhibázott civilizáció engedelmessé szolgálólányává. ¹⁶

A mögött a megállapítás mögött, hogy „a műalkotás felnyitja saját világát”, nem érezzük-e homályosan a zenélő doboz, vagy bármilyen más elmés technikai eszköz „ideáját”?

Az önmagában lévő dolog nem más, mint a megregulázott, igába hajtott szellem.

Miután e problémákat világosan látjuk, még mindig talány: hogyan zajlik, fizikailag hogyan valósul meg az a metamorfózis, amelyen átmegy a mű az adásvétel közben. További fontos kérdés: mennyi idő alatt zajlik le a metamorfózis?

Mindezen tovább töprengeni nem szabad, eddig jutva is jól látható, hogy nem tudunk kiszabadulni a gondolatmenetek körkörös láncolatából.

Világképünk zsákutcába torkollott.

Hadd idézzük Határ Győzőt:

"Nem csak író, gondolkodó is vagyok, és töprengéseim során arra jutottam, hogy elménk bútorzata igencsak elavult. Még mindig ókori hordalékokkal viaskodunk, olyan eszmékkel, amelyeknek 2001-ben ¹⁷ ki kell hullaniuk az agyunkból. Le kell számolnunk az egyiptomi és görög forrásokból táplálkozó lélekelméletekkel, a teremtéstanokkal. És sok minden mással, amire az európai művelődéstörténet oly nagy büszkeséggel hivatkozik."

Erre a nagy szellemi problémára hívja fel a figyelmet az is, amire most ráakadtunk: elménk bútorzatában az „élő” művészeteknek sehol sem találjuk a helyét. Újfajta szekrényünkben azonban rátalálunk az élő művészetek méltó helyére is.

Ugyanis épp ilyesmit ácsolgtunk össze lépésről-lépésre.

*

Beszélnünk kell még egy furcsaságról.

A művészetek alapvetően a kisebb méretekhez kötődnek. A nagyméretű

¹⁶ Lám, lám. A filozófia nőnemű, a rajta dolgozó filozófus pedig többnyire hímnemű.

¹⁷ A dátum nagy optimizmusra vall. Itt van a nyakunkon, s semmi... Sőt, mire az első olvasók átrágnák magukat mindezen, már szinte túl is leszünk a 2001-en, de számunkra továbbra is csak a remény marad.

freskó, a köztéri szobor, stb. léte mögött sokszor politikai (avagy valláspolitikai) szándékot sejtethetünk. A méret eltúlzásának legfőképp az a célja, hogy sokan és könnyen érthessék a mű mondandóját. Ugyancsak túlzásnak tekinthető a képek kiállítása (ez esetben a nagy darabszám kíván sokkolni), vagy a hangverseny is. A művészet csak személyes és egyedi lehet: mindenfajta demonstráció valami más célt szolgál. (Kereskedelmi, művészettörténeti célt, vagy például egy elmélet igazolását.) Nehéz is megrendezni egy festészeti kiállítást: túlzás nélkül állítható, hogy a kiállítás rendezőjének valóban ki kell „agyalnia” valami koncepciót arra, mi a fenét keres ott az a sok kép együtt.

Egy festészeti kiállítás rendezőjének problémája megoldhatatlan. Az igazi művészet nem közösségi, neki mégis meg kell teremtenie ennek látszatát.

*

Egy mű két emberi szellem kapcsolata.

Az egykor szintén művészetnek számító tudományokkal nincs efféle gondunk. Ha eltekintünk az átfedésektől, könnyen eligazodhatunk benne. Pedig a tudomány sem különb, vagy gyermektegebb szellemi tevékenység, mint a művészet, így nincs semmi okunk azt feltételezni, hogy a művészetek nem tekinthetők át. A művészetekről alkotott képünk tehát szükségszerűen zavaros.

A tudományok nem akarnak közösségiek lenni. De egyetlen hatalom sem gondolt még arra, hogy elméleti fizikai eszmefuttatásokkal terelje kedve szerint erre, vagy arra a „köznép” figyelmét. A művészetek azonban - felruházva őket valami eszmeiséggel, közösségiséggel - remekül felhasználhatók az ártatlan szemlélők befolyásolására. Ezért követeli minden hatalom, hogy „közérthetőbb műveket csináljatok”. A mély, s nagy elmélyültséget igénylő alkotások ugyanis mindenfajta propaganda gépezetet megzavarnak.

A hatalom tulajdonosainak jelen pillanatban a film a leghatékonyabb befolyásolási eszközük, s a filmkészítők döntő többsége gátlástalanul kiszolgálja őket. (Az elméleti fizika más módon jobban hasznosítható: például fegyverek készítésénél.)

5. MIÉRT LENNE ÉPPEN HÉT A MŰVÉSZETEK SZÁMA?

Nézzük meg a jelenleg legerősebb két klasszikus - akadémikus - felsorolást:

1. Festészet	1. Festészet
2. Szobrászat	2. Szobrászat
3. Zene	3. Zene
4. Irodalom	4. Szépirodalom
5. Építészet	5. Színművészet
6. Táncművészet	6. Építészet
7. Film	7. Film

Ha a művészeteket bemutató fenti, vagy bármelyik más (alig különböző) felsorolás egyes elemei között kezdünk kutakodni, már az első pillanatban megérezhetünk némi erőltetettséget. Mindindegység változat hiányos.

Ha ragaszkodunk a görögök óta rendre előbukkanó 7-es számhoz, akkor sajnos, egy újabb művészeti ág besorolásakor (elismerésekor) csakis helycseréről lehet szó. A fenti két példát nézve csak csodálkozhatunk azon, miért kell a színművészetet kidobni, ha a táncművészetet dobogóra óhajtjuk emelni. A táncművészet lényegileg különbözik a színművészettől, legalább annyira, mint a szobrászat az építészettől, tehát a vagy-vagy normális ésszel szóba sem jöhetne. Feloldhatatlannak tűnő probléma. Az évszázadok óta tartó elméleti küzdelmek során rendre az építészet, vagy a táncművészet kerül ki a sorból: a tudós társaság összetételétől függően. (Arra sem sikerült még választ találnom, mi a különbség az irodalom és a szépirodalom között. Talán a papír minősége...?)

Ugyancsak kérdés, hogy a zenéről szólva kiről is van szó?

A zeneszerzőről, aki nem zenél, csak légy piszkokat rajzoljat egy csíkozott papírra, netán mandzsettájára a kocsmában, avagy a zenészekről, akiknek önálló művészi teljesítménye olykor szintúgy kétségbe vonható. E két művészet lényegesen különbözik egymástól. Ugyancsak enyhe arisztokratikusságra vall, hogy a besorolás alapján nem tudunk mit kezdeni a hímzéssel, a szövéssel, a kerámiával, a fotóművészetrel de a body arttal, a koncept arttal, az installációval sem. (S az éhezőművész? S a Halász Péter féle "bűn-art"? S a szinkronúszás?)

Figyelemre méltó tény: annak ellenére, hogy a film- és a fotóművészet nagyjából egy idősek, csak a filmművészet tudta beküzdeni magát a „nagyok” közé.

freskó, a köztéri szobor, stb. léte mögött sokszor politikai (avagy valláspolitikai) szándékot sejtethetünk. A méret eltúlzásának legfőképp az a célja, hogy sokan és könnyen érthessék a mű mondandóját. Ugyancsak túlzásnak tekinthető a képek kiállítása (ez esetben a nagy darabszám kíván sokkolni), vagy a hangverseny is. A művészet csak személyes és egyedi lehet: mindenfajta demonstráció valami más célt szolgál. (Kereskedelmi, művészettörténeti célt, vagy például egy elmélet igazolását.) Nehéz is megrendezni egy festészeti kiállítást: túlzás nélkül állítható, hogy a kiállítás rendezőjének valóban ki kell „agyalnia” valami koncepciót arra, mi a fenét keres ott az a sok kép együtt.

Egy festészeti kiállítás rendezőjének problémája megoldhatatlan. Az igazi művészet nem közösségi, neki mégis meg kell teremtenie ennek látszatát.

*

Egy mű két emberi szellem kapcsolata.

Az egykor szintén művészetnek számító tudományokkal nincs efféle gondunk. Ha eltekintünk az átfedésektől, könnyen eligazodhatunk benne. Pedig a tudomány sem különb, vagy gyermetegebb szellemi tevékenység, mint a művészet, így nincs semmi okunk azt feltételezni, hogy a művészetek nem tekinthetők át. A művészetekről alkotott képünk tehát szükségszerűen zavaros.

A tudományok nem akarnak közösségek lenni. De egyetlen hatalom sem gondolt még arra, hogy elméleti fizikai eszmefuttatásokkal terelje kedve szerint erre, vagy arra a „köznép” figyelmét. A művészetek azonban – felruházva őket valami eszmeiséggel, közösséggel – remekül felhasználhatók az ártatlan szemlélők befolyásolására. Ezért követeli minden hatalom, hogy „közérthetőbb műveket csináljatok”. A mély, s nagy elmélyültséget igénylő alkotások ugyanis mindenfajta propaganda gépezetet megzavarnak.

A hatalom tulajdonosainak jelen pillanatban a film a leghatékonyabb befolyásolási eszközük, s a filmkészítők döntő többsége gátlástalanul kiszolgálja őket. (Az elméleti fizika más módon jobban hasznosítható: például fegyverek készítésénél.)

5. MIÉRT LENNE ÉPPEN HÉT A MŰVÉSZETEK SZÁMA?

Nézzük meg a jelenleg legelterjedtebb két klasszikus – akadémikus – felsorolást:

1. Festészet	1. Festészet
2. Szobrászat	2. Szobrászat
3. Zene	3. Zene
4. Irodalom	4. Szépirodalom
5. Építészet	5. Színművészet
6. Táncművészet	6. Építészet
7. Film	7. Film

Ha a művészeteket bemutató fenti, vagy bármelyik más (alig különböző) felsorolás egyes elemei között kezdünk kutakodni, már az első pillanatban megérezhetünk némi erőltetettséget. Mindindegység változat hiányos.

Ha ragaszkodunk a görögök óta rendre előbukkanó 7-es számhoz, akkor sajnos, egy újabb művészeti ág besorolásakor (elismerésekor) csakis helycseréről lehet szó. A fenti két példát nézve csak csodálkozhatunk azon, miért kell a színművészetet kidobni, ha a táncművészetet dobogóra óhajtjuk emelni. A táncművészet lényegileg különbözik a színművészettől, legalább annyira, mint a szobrászat az építészettől, tehát a vagy-vagy normális ésszel szóba sem jöhetne. Feloldhatatlannak tűnő probléma. Az évszázadok óta tartó elméleti küzdelmek során rendre az építészet, vagy a táncművészet kerül ki a sorból: a tudós társaság összetételétől függően. (Arra sem sikerült még választ találnom, mi a különbség az irodalom és a szépirodalom között. Talán a papír minősége...?)

Ugyancsak kérdés, hogy a zenéről szólva kiről is van szó?

A zeneszerzőről, aki nem zenél, csak légy piszkokat rajzolgat egy csíkozott papírra, netán mandzsettájára a kocsmában, avagy a zenészekről, akiknek önálló művészi teljesítménye olykor szintúgy kétségbe vonható. E két művészet lényegesen különbözik egymástól. Ugyancsak enyhe arisztokratikusságra vall, hogy a besorolás alapján nem tudunk mit kezdeni a hímzéssel, a szövéssel, a kerámiával, a fotóművészetrel de a body arttal, a koncept arttal, az installációval sem. (S az éhezőművész? S a Halász Péter féle "bűn-art"? S a szinkronúszás?)

Figyelemre méltó tény: annak ellenére, hogy a film- és a fotóművészet nagyjából egy idősek, csak a filmművészet tudta beküzdeni magát a „nagyok” közé.

Könnyen beláthattuk tehát, hogy a művészetek bemutatott felsorolása erőltetett, s alapos okkal gyaníthatjuk, hogy a lehetséges művészetek darabszámára vonatkozó okfejtéseket ősidők óta valami művészetektől idegen gondolat hatja át.

A gyanú árnyéka leginkább a számmisztikára vetődik.

Önmagától adódik a kérdés: mi az oka annak, hogy a művészeti ágak számának gyarapodása ellenére immár évezredek óta továbbra is *hét* művészet szerepel az akadémikus felsorolásokban? Mivel magyarázható, hogy a "hetes" szám az egyedüli változatlan a művészetek felsorolásaiban?

Nos, a művészeti ágak köztudatban élő definícióiban a klasszikus és a XIX. századi, főként a klasszicista és a romantikus elképzeléseket látjuk tovább élni, melyektől soha sem volt idegen, hogy a számokat jelentéssel ruházzák fel.

Eme, máig is döntő hatású okkultista történet kezdete persze messze a régmúltba veszik. Az egész számok közül a 6 például kimondottan háborzongató: a 6, a 66, a 666 egyenesen a sátán számai. A 13 ugyancsak rossz, szerencsétlenségekkel kapcsolatos szám. Pénteken különösen. Stb. A most gyanúba kevert "7" is ősidők óta használatos misztikus szám. A mesékben hét testvér, avagy hét törpe van, de egy jó királynak is hét országa kell legyen, a hét hét napból áll, hét a szentségek száma, de a bosszú is hetediziglenig tart. Hét a szűk esztendő száma a Bibliában, vannak dolgok, melyeket hét lakat alatt őriznek. Vannak hétecsétes titkok, a mandarin házában hét ajtó van, a magyaroknak hét vezére volt, mint egy hétfejű sárkánynak...

Méltán megneszülhetünk amiatt, hogy a művészetekről elmélkedők éppen 7-nek állapították meg a művészetek számát.

Igaz, a természetnek vannak kedvenc számai. Okfejtésünk későbbi részében is belebotlunk majd e jelenségbe, ám akkor sem tudunk majd valamiféle jelentést tulajdonítani a számbeli azonosságnak. Egyszerű tények ezek, a véletlen játéka. Csak abban az esetben kapjuk fel a fejünket, ha ugyanaz a szám (a hét) makacsul tartja magát, és függetlennek mutatkozik a megszámlálható dolgok (a lehetséges művészeti ágak) mennyiségétől. Ekkor mindenképpen mesterséges beavatkozásra gondolhatunk.

Ez a gyanú nem elegendő ahhoz, hogy be is lássuk a "végérvényesen csak hét lehetséges művészet van" kijelentés értelmetlenségét.

Nézzük meg más szempontból is, hogy miféle elmélkedési mód hitelesíti hétnek a művészetek számát.

6. A LOGIKA LOGIKUS HATÁRAI



Félix Labisse: Meduzina

Alcím:

A logika kígyója egyre gyakrabban harap a saját farkába, emiatt a szellem műtőasztalán újabb és újabb kígyókat kell összeeszkábálnunk, de ezek is folyton vedlenek.¹⁸

Tételezzük fel, hogy a *hét* lehetséges művészetre vonatkozó állítás logikai indoklása *tökéletes és végleges*. A tudományok története viszont arra tanít bennünket, hogy tudásunk teljes összegzéséből adódó konklúzióktól – jelen esetben a kikövetkeztetett 7-es számtól – óvakodnunk kell. Óvakodnunk kell, mivel a művészetekre vonatkozó minden addigi tudásunk tudományos, tehát logikai összegzéséből adódik.¹⁹ Minden ilyes rendszer szükségszerű ellentmondásokat (váratlanul előbukkanó és sokszor igen nehezen észrevehető hibákat) hordoz magában.²⁰

Elméleti úton a világ egésze nem ismerhető meg. A logika, tehát minden okfejtés, csak részeredményekre vezethet.

Minden elméletben számolni kell ezzel a ténnyel.

Nem lehetnek jók a "végső", az "összesített" eredmények.

Soha sem állíthatjuk, hogy ez az a pillanat, amikor végére értünk a megis-

¹⁸ Hamarosan belátjuk, hogy e nehezen érthető, megtévesztően szürrealistának, netán dadaistának tűnő mondatban mégiscsak van valami értelem.

¹⁹ Valamiféle tiszta megismerés jegyében. Az efféle igyekezeteket különben is mindig gyanakodva kell figyelni. E könyv mottójában is említettem, hogy Nietzsche szerint a "tiszta megismerés": az önmagunktól való undor narkózisa. A világ objektív megfigyelése ugyanis csak úgy lehetséges, ha a megfigyelő a világon kívülre rekeszti magát. Míntha nem is akarná látni önmagát. Ennek következménye az, hogy a tudományos világképből hiányzik az ember.

²⁰ Példának íme egy könnyű példa: Az 1700-as évek elején egy nagyhírű matematikus észrevett egy akkor szembeötlő problémát. Igen alapos kutatásokat és megfigyeléseket végzett. A kapott – támadhatatlanul objektív – adatokra épülő számításából arra a fájdalmas következtetésre jutott, hogy az 1900-as esztendő fordulóján a Föld egész felületét két méter magas, összefüggő lótrágya réteg fogja borítani. Adataiban és az elvégzett számításában semmi hiba sincs.

8. A MŰVÉSZETEK TERMÉSZETES TAGOLÓDÁSA

Kiinduló állítás:

A dolgok elhatárolhatók
egymástól.

Ez a roppant természetesen hitt tény világunk különös sajátosságainak egyike. Semmiképpen sem tekinthetjük eredendően természetesenek.

Elképzelhetők olyan világegyetemek, melyekben a dolgok nem határolhatók el egymástól. Ilyen helyeken értelmetlen a matematika, az ott élőknél eszükbe sem juthat például összeadni, vagy kollázst készíteni.



Jacques Callot grafikája, részlet. (1633)

A tudatunknak megvan az a képessége, hogy teremthet ilyen, vagy olyan rendeket.

pusztán tudatunknak van meg az a lehetősége, hogy teremtsen ilyen, vagy olyan rendeket.

S ez a szerencséje minden tudománynak.

Mindegyik tudomány ugyanis csak úgy tud létezni, ha elhatárol és kirekeszt.

A fizika például azzal teremtett biztonságos alapot magának, hogy csakis



Pieter Bruegel grafikája, 1557

Ne higgyük azonban, hogy a mi világunk mentes lenne a beépített korlátoktól.

Az a megállapítás például, hogy "a dolgok elhatárolhatók egymástól", csak akkor teljesülhet, ha e művelethez pontosan megfogalmazható szemponttal rendelkezünk. Enélkül csak zavart teremtünk a világ természetes viszonyrendszerében. A mi világunk dolgai tehát nem eleve elhatároltak,

azzal foglalkozik, ami *valóságosan* is mérhető. Így aztán minden nem mérhető értelmezhetetlen a fizika számára. (Például a metafizika.) Mindez nagyon hatékony ötletnek bizonyult. A baj csak az, hogy e tudomány képviselői egyben nemlétezőnek is tekintenek minden olyasmit, ami nem mérhető. (Az európai tudományoknak ez a legnagyobb rákfenéjük.) Holott a nem mérhető dolgok száma is végtelen. Nem mérhető a szépség, a szín, s minden, ami az ember tudatával és szellemével kapcsolatos. A kék nekünk ugye nem hullámhossz.

A fizikus nem tud válaszolni arra a kérdésre, hogy valóban vannak-e színek. A matematika ennél tágabb határokat szabott meg magának: csak azzal foglalkozik, amiknek mérése *elképzelhető*.

Az elhatárolásnak a mérhetőségen kívül van más lehetősége is: ha csak a már ismert területen folyik kutatás.

Jó példa erre a biológia. A sejteket már ismerjük, legalábbis tudunk róluk valamit. A gondolkodás kutatói e területre korlátozzák hát vizsgálódásaikat: az idegsejtek kapcsolataiban próbálják megtalálni az emberi szellem lényegét.

Pedig a világ a sejten belül is még szinte végtelen mélységekig hatol. Fogalmam sincs, miért épp és csakis a sejtben lehetne megtalálni a létezés és a gondolkodás lényegét?

Persze, ha a kutató lebontaná kertecskéjének azt a kerítését, ami az idegsejteket átláthatatlan fallal keríti körül, azonnal áttekinthetetlen, végtelen pampán találná magát, s ott az ő „objektivitásával” örökre eltévedne.

Ugyanez a helyzet az öröklődés és az evolúció kutatásával. E témában jelenleg a kromoszóma és a DNS az isten. Ezt határolták körül és emelték ki a világ végtelenjéből, a kutatók minden kérdésre e szűk ketrecben vélnek válaszra lelteni. Pedig gyanakodhatnának, mivel ekkora szellemi erőfeszítés után sem járnak a lényeg közelében...

A tárgyilagos (mechanikus) kutatásnak viszont nincs más útja, csakis a korlátok emelése, vagyis a vizsgálandó terület szűkítése. A „működés” vizsgálata ugyanis nem lehet parttalan, mivel a világ egésze az emberi logika számára áttekinthetetlen.

A logika csak akkor tud villogni, hatékony lenni, ha vizsgálata tárgyát leszűkíti, bekeríti a már ismert dolgokkal (például axiómákkal, vagy kiterjedéssel korlátokkal) és lesöpör minden ezen kívül esőt a színről. Kétségtelen, hogy sokat köszönhetünk ennek a munkamódszernek. E trükköt mi is használni fogjuk, amikor a művészetek csoportosításához érkezünk.

Ne feledjük: az elhatárolás nem mélyebb tartalmú lehetőség, mint például a boszorkány, vagy a dzsinn, mivel mindenféle elhatárolás mesterséges: az értelem műve.

Ilyen szempontból még a kukacnak is kell valami értelmet tulajdonítani, mivel szortírozni tud ehettő és nem ehettő dolgok, nedves és száraz helyek között.

Van szempontja! (Tehát él!)

Megismétlem: a kukacnak is van esze.

Nem sok, de: van.

Mi viszont sokkal nagyobb értelmi képességeinknek köszönhetően eldönthetjük: úgy válogatunk, hogy önmagáért való dolognak tekintjük a dolgok külső formai sajátosságait, s első lépésben ezen az úton elindulva próbáljuk a művészetnek nevezett nagy halmazt áttekinthetővé tenni.

Az előbb említett, nagy szabadságot adó szempontot követve egy nagy halomból például külön tudjuk választani egymástól az almákat, a körteket és a permetezésről szóló szakkönyvet, s ezeket egy szobor köré tudjuk tenni. Mindezt le tudjuk festeni, filmezni, amit ismét a kiválasztottak mellé helyezhetünk, stb. Elhatárolási, rendezési tevékenységünk közben azonban előbb-utóbb igen lényeges korlátba ütközünk: bár az előbb leírt hatékony szisztéma elvi ugyan, mégsem tudjuk magukat a fogalmakat megfogni és arrébb tenni.

Tehát igen hamar meglepődve kell tapasztalnunk, hogy

*míg képeket, filmeket, szobrokat
könnyedén ki tudunk választani a halomból,
éneket, táncot, vagy kertészetet nem;
a szobor és a film mellé
csak az énekest, a táncost és a kertészt tudjuk odatenni.*

Művészetük ugyanis nem tologatható.

Matematikai nyelven: az éneklés, a rajzolás, a tánc, a rendezés, a kertészkedés nem képezhető le torzítás nélkül egy másik koordinátarendszerbe egyszerű szimmetrikus transzformációval. Jól sejtjük, ennek oka az, hogy az idő geometriai tulajdonságai másfajta, mint a tér geometriai tulajdonságai. Tehát a különbségek oka az idő szerepében keresendő.

1. A művészetek egy része "élő". Ilyen a színház, a tánc, az ének, a pantomim, az árnyjáték, stb.

Közös sajátosságuk a: folyamatos jelenidő.

2./ A művészeti kifejezések többi része "tárgy" alakjában jelenik meg. Például: festményként, szoborként, kottaként, regényként, filmként, épületként, kerámiaként, stb. (Gyakorlatias értelemben ezeket "konzerveknek" is nevezhetjük.) A klasszikus értelmezésben egy részük a "szépművészet" fedőnévvel van ellátva.

Közös sajátosság a: múlt idő. 27

E rendszerezéshez semmilyen elméleti megfontolás sem kellett. Mentés minden ideológiától, elismerési vágytól hajtott részrehajlástól, politikai sunyiságtól és nosztalgiától.

Annyira egyértelmű az elhatárolás, hogy célszerű ezen a nyomon tovább haladni.

Az áttekinthetőség kedvéért azonnal ki is használjuk ezt az egyszerű kategorizálást, és körülkerítjük vele a világból a nekünk tetsző részt.

*Mivel a tárgyi művészeteket, a filmet és az azon túli lehetőségeket kutatjuk, a továbbiakban nem beszélünk az "élő" művészetekről.
Csak a 2. ponthoz tartozó, tárgyként megjelenő műalkotások világába hatolunk be.*

A szűkítés semmiképp sem csorbíthatja következtetéseink eljövendő értékét. Nem korlátozzuk a látóhatár mélységét, nem kerítjük körbe magunkat átláthatatlan paravánnal, pusztán annyit teszünk, hogy egy határozott irányban vágunk neki a végtelennek.

Egy könnyítés az elkövetkezőkhöz: Mivel nem célszerű új fogalmak gamáját bevezetni, az eddigi ismert fogalmakat használjuk továbbra is, pusztán értelmüket módosítjuk kissé.

Nem is rugaszkodunk el túlzottan a megszokottól, ha a nehezen kimondható „tárgyi művészet” helyett ezután a dallamos csengésű „szépművészet” fogalmát használjuk.

Hamarosan látni fogjuk, hogy e kiterjesztés következtében a képzőművészet - némi korlátozással - a szépművészet alkotórészévé válik.

Tehát sikerült a végtelenségből elkerítenünk egy áttekinthető részt, így igazán objektíven elmélkedhetünk

*

Az "igazi" esetünkben annyit jelent, hogy a szokásostól eltérően nem kívülállóként fogjuk szemlélni a világot.



Marcel Duchamp (Elias Elisofon fényképe, 1952)

27 Még a sci-fi regény is múlt idejű. Ugyanis a sci-fi az olvasót helyezi az időben előrébb.

Amit egy objektívnek nevezett tudomány el tud mondani a nyúlról, azt egy döglött nyúlról, vagy pedig

a *nyúl-gépről* mondja el. Maga a nyúl a tudományok számára értelmezhetetlen, a „nyúltság” ugyanis nem mérhető.

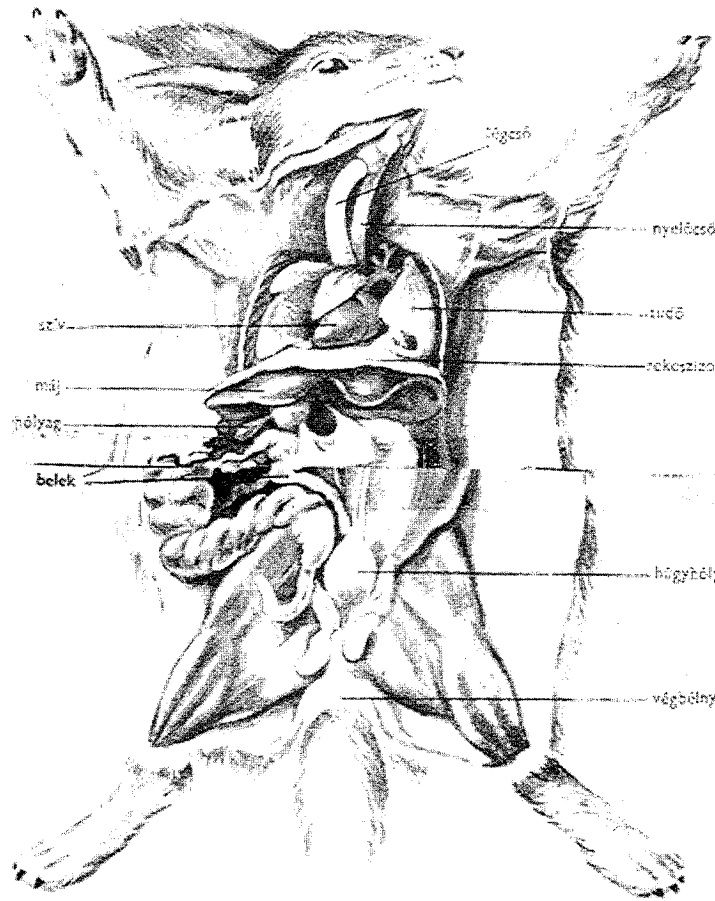
Hol kezdődik a nyúl?

A bőre felszínén?

A leghosszabb szőre szála hegyén? Vagy amikor már látható a távolban, hogy az egy nyúl? Vagy ahol már érezni a nyúl-szagot, ott már *van* a nyúl? Vagy ott még nincs? Miért nincs, ha ott már *érzékeli* a nyulat, anélkül, hogy látnánk?

E kérdéseket minden tudomány balgaságoknak tartja, holott a napi gyakorlatból tudjuk, hogy nem azok.

„Objektíven” csak a nyúl közepére tudunk bizonytalan meghatározásokat adni.



9. A SZÉPMŰVÉSZET FOGALMÁNAK PONTOSÍTÁSA

Művészeti fogalmainkhoz hasonlóan a „szépművészet” eddigi definíciói is tág határok között értelmezhetőek, ezért nem csak lehetőségünk van rá, de jogunkban is áll a számunkra kedvező módon értelmezni, pontosítani ezt a fogalmat. Az alapgondolat roppant egyszerű.

*A szépművészet fogalma alá rendelünk mindent,
ami tárgyi tulajdonsággal rendelkezik,
és ez a tárgyi forma
valamilyen művészi gondolattal azonosítható.*

A szépművészeti alkotás legfontosabb ismérve tehát a fizikai állandóság. Ezt másképp is megfogalmazhatjuk:

*Létrejöttkor a szépművészeti produktum
a tárgyi világ egy új darabjává válik.*

Ilyen értelemben egy színmű nem nevezhető szépművészeti alkotásnak, mivel az állandóságnak semmilyen lehetőségét sem hordozza magában. A színész produkciója mindig csak az adott (az érzékelt) pillanatban létezik.

Csak egyetlen kivételes esetben köthetünk bele: a zene múlandósága látszólag ellentmond az előbbi tételnek. Csakhogy ez nem valóságos kivétel.

Csupán arról van szó, hogy a negyedik, tehát az idő dimenziója egészen különleges létünk másik három dimenziójához képest. S mivel a zene kizárólag csak az idő dimenziójában létezik, szükségszerűen magában hordozza annak minden tulajdonságát.

Nyugodtan kijelenthetjük tehát, hogy a zene ugyanúgy valóságosan létező, mint a kő, az agyag, vagy a festék. E szétválasztás analógiáját a fizikai világban is megtaláljuk. A villám például nem állandósult tárgy, benne különböző effektusok pillanatnyi összecsengése valósul meg. Ám az a fa, melybe netán belecsap, a villám élettartamához viszonyítva állandónak nevezhető. Létezése végéig magán viseli a villám nyomát, a fához viszonyított rövid élete miatt ugyanakkor a villámot nem tekinthetjük nemlétezőnek.



Jacoby: A tűzvető.

E két kategória analógiája mélyebben is meglelhető. Az anyag (vagyis amit annak nevezünk) valamilyen módon "befagyott" (megfagyott) energia. (Ezért alakítható át az anyag energiává és az energia anyaggá.) Fenti példánkban a villám felszabadult, a fa pedig fagyott, csapdába esett energia.

A szépművészetben az anyagba helyezett energia formái szempontból végállapotba kerül, s e pillanattól a mű alkotójától függetlenül létezik.

A nem tárgyi művészetek ennek a feltételnek nem felelnek meg.

A nem szépművészeti alkotások minden pillanata egyenlő értékű. Művelőiknek nem is lehet vágyuk a végső forma megteremtése. *E művészetek saját létünk ünnepei.* A test művészei, épp ezért csak megvetendő szándékkal lehet egymásnak alá - és fölérendelni őket.

A szépművészetek célját talán Kondor Béla fogalmazta meg legtömörebben:

" - Jelet hagyni!"²⁸



S ez az otthagyt, hátrahagyott jel a szépművészet.

Elvben tehát semmi akadály, hogy a továbbiakban szépművészet helyett a képzőművészet fogalmát használjuk, de sajnos ez utóbbit valamilyen iparosi szemlélet teremtette meg. Gyaníthatóan a középszer találmánya a jók, az igaziak degradálására, azaz önmaguk látszólagos felemelésére.

(Azok, akik a képzőművészet fogalmát használják, a művészetet a szellem magasából a pusztá értelmesség szintjére degradálják, azt a látszatot igyekezvén kelteni, hogy a művészet csak szorgalom és gyakorlás kérdése.

De van-e jól képzett költő? Avagy: milyen műveket alkotott volna a képzett Van Gogh? A képzés, kiképzés idomítási folyamat, lásd: katonaság.)

Az a művészeti főiskola például, mely magát képzőművészeti főiskolának nevezi, az önálló személyiség szabadsága helyett deklaráltan a középszer érdekeit helyezi előtérbe. A biztos beolvadást kínálja az ötlettelenség horájába. Az ilyen intézmény a szürkeség fellegvára, a kispolgár iskolája.

²⁸ Az emlősök többségénél megtalálható ez a cél. Környezetünkben legszembeötlőbben a kutyáknak a fákhöz való viszonyában vehető észre.

10. A SZÉPMŰVÉSZETEK ÉS A FIZIKAI VILÁG



Joseph Arcimboldo: A könyvtáros.
A legyek Csi Paj-si tusrajzai

Tételezzük fel: oly szerencsés kezekkel válogatunk a tárgyi világ dolgaiban, hogy elemzéseink közben ezentúl csakis műalkotásokat emelünk ki. Gondolatmenetünkhöz így nem kell szellemi tartal-
mokat felhasználnunk, amelyek mindenképp elködösítenék az élénk tá-
ruló képet. (Bocs. Mint majd meglátjuk, mégis szellemi tartalmakat fogunk
felhasználni.²⁹ De nem olyanokat, melyeket a romantikából eredő foga-
lomrendszerünkben annak gondolunk.)

Azt javaslom, hogy ne lábadjon könnybe a szemünk, ha műalkotásra nézvéen romantikus hevülettől izgalomba jövünk! Lássunk most mindent olyannak, amilyen.

Ha emígyen a műalkotásokat tárgyként néztük, s kiválogattuk őket a dolgok tengeréből, a következő tűnik fel.

Ha emígyen a műalkotásokat tárgyként néztük, s kiválogattuk őket a dolgok tengeréből, a következő tűnik fel.

A művészetek igyekeznek kitölteni a 3+1 dimenziók biztosította lehetőségeket. A festmény sík, tehát kétdimenziós. A szobor háromdimenziós. A zene egydimenziós, mégpedig az idő dimenziójában kiterjedő valami. Azt kell látnunk, hogy pusztán a dimenziószám megadásával meghatározható egy művészeti ág. Nem okozhat zavart, hogy egy festményen a festéknek vastagsága van - ez nem lényeges tulajdonság, de egy tojásra (akár szoborra) festett kép sem mond ellent állításunknak. A gömbfelület tudniillik szintúgy sík, mint a kifeszített vászon. (Ezt "kapásból" belátjuk, ha például egy hímes tojásra nézünk.)

²⁹ Megjegyzés: E téma egy részéről vázlatosan írtam már "Film és story board" című könyvemben. Elnézést az ismétlésért, de e bővebb kifejtésben szükség-szerűen változtatlanul kell felhasználnom néhány gondolatot.

Az ókori és klasszicista művészetszemléleten felnőtt olvasók bizonyára berzenkednek attól, hogy ennyire földhöz ragadtan szemléljük a művészeteket - kihagyva minden magasztost, titokzatost, misztikust. Nos, a hímes tojásan keresztül bemutatom, hogy ők is így tesznek, s csak *azután* öntenek le mindent valami természetfölötti szósszal.³⁰

Nem tapasztaltam még, hogy egy tojásra festett kép bárkit meghökkenített volna. Pedig az elméleti fizika és a matematika e században kialakított világképének egyik geometriai sarokkövét érezzük át spontán, amikor síknak érzékeljük a térbeli festett képet. Tudniillik a gömbfelület (de a rücskös krumplici felülete is) egy önmagába hajló térbeli sík modellje. Könnyen belátjuk, hogy ez a sík végtelen, mivel nincs határa.

Pontosan ilyen tulajdonságú a világegyetem is, ha megtoldjuk egy dimenzióval: ilyenképpen világunk a gravitáció által önmagába hajlított térnek értelmezhető. Nem végtelen, ám szintúgy nincs határa, mint a tojásnak. Tudniillik a tömeg jelenléte torzítja szemünkben a tér geometriáját, szerkezetét. A gravitáció tehát nem valamiféle "erő"³¹, csupán geometriai tulajdonság. Az eldobott kő tökéletesen egyenes pályán távolodik. Azt, hogy a kő útját görbének látjuk, pusztán optikai csalódásnak kell tekintenünk, mint ahogy valóban az. Az eldobott kavics csakis egyenesen tud haladni. A kő útjában a tér geometriai szerkezete válik láthatóvá, "kirajzolja szemünkben" e szerkezetben lévő egyenest. Körülbelül úgy, ahogy a mágnes jelenlétében elrendeződő vasreszelék rajzolatai láthatóvá teszik a mágnesség által keltett térbeli szerkezetet³². A gravitáció pontosan olyan hatást tesz a szemünkön keresztül az értelmünkre, mint a halszem-optika.



Hímes fej.

³⁰ Minden szakmában tetten érhető a „túlmisztifikálás”. A kívülálló előtt minden céh és mester igyekszik sokkal kiismerhetetlenebbnek feltüntetni munkáját, mint amilyen. Bocsánatos bűn ez, de hiba, ha ezt a kódósítást a mester, vagy a művészettfilozófus, vagy az esztéta komolyan is veszi.

Íme egy meghökkentő kódósítás: az erg, elektronvolt, kilowattóra, lőerő, British Thermal Unit, újabbán a megaherz, sőt a fermi reciproka - valamennyi ugyanazt méri! Nehéz elhinni, hogy a fizikusok közérdekből adnának ugyanannak a dolognak ennyiféle nevet.

³¹ Ne feledjük: a fizikai világban semmiféle "erő" sem létezik. Ez pusztán az ősi animisztikus világkép maradványa, de még a mai fizika sem szabadult meg teljesen ettől a meg személyesítő gondolkodástól.

A Hold például nem „erő” hatására jár körbe - körbe a Föld körül. A Hold még csak nem is körbe jár, hanem az eltorzított térben abszolút egyenes pályán halad tehetetlenül. Akinek már sikerült elképzelnie a gömb alakú Földet, s azt is belátta, hogy nem a Nap kering a Föld körül, hanem fordítva, annak ezt is sikerülhet elképzelnie. Persze abszolút hibás világképpel is boldogan le lehet élni egy életet.

Történelmünk nem is oly régi múltjában beláttuk, hogy a Föld nem sík, hanem gömbölyű. Ma már ahhoz is hozzá kell szoknunk, hogy az eddig oly megnyugtatóan síknak, simának tekintett közvetlen környezetünkben lévő tér is deformálódott, mégpedig eléggé durván.

A hímes tojásra nézve így jelennek meg előttünk a világ alapvető tulajdonságai. Nem vélhető, hogy mindennek ne lenne döntő hatása a művészetekben megjelenő gondolatokra. A művészi világképre. Hogy ne itt kellene keresni a lényegét.

Régen mindenféle erőt, isteni akaratot tulajdonítottunk a természeti megnyilvánulásoknak. Ma ehhez hasonlóan természetfeletti erőket vélünk felfedezni a művészi megnyilvánulások mögött (körül?) is.

Be kell látnunk: hiába keressük őket.

Mindebből lesűrhetjük azt a következtetést, hogy a dimenzióknak alapvető fontosságuk van mindabban, amit teszünk és amit... gondolunk.

A világegyetemben - tehát bennünk (is) - minden történés a dimenziók alkotta szintéren zajlik - az idő kegyes közreműködésével. E négydimenziós világ tudatunk legmélyét is meghatározza.

Még kitalálni sem lehetséges olyan művészeti ágat, melyet nem a dimenziók határoznak meg. Nem csak kicsit, hanem mindenestől.

Ne felejtjük: agyunk szerkezete a világ tükörképe: hogy tudnánk hát nem a dimenziók által meghatározottan cselekedni és gondolkodni?

Egyetlen dolog maradt még, mely a művészetekre vonatkozóan kibúvót adhatna: a szép, a szépség érzete és eszménye.

Régi eszmékkel pallérozott gondolkodásunk számára az előző mondatnak már a megfogalmazásából is

*úgy tűnik, mintha a szép valami nem evilági dolog volna,
s misztikus fénye úgy ragyog be minden műalkotást,
mint éjszaka egy világáros közepét a reklámok fénye.*

Valami módon azt hisszük, hogy a művészi szép olyasféle kisugárzás a művek körött, mint a szentek feje felett a glória.

³² Meglepő módon a fizikusok ezt erőtérek nevezik, annak ellenére, hogy itt sincs semmiféle „erő”.

14. „A
SZÉPMŰVÉSZETEK
MÉGISCSAK
ELRENDEZŐDNEK
SZÉPEN”

című fejezet folytatása

	DIMENZIÓK:	1. D	2. D	3. D	+1 D (idő)
1.	?	-	-	-	-
2.	?	X	-	-	-
3.	SÍKMŰVÉSZET	X	X	-	-
4.	TÉRFORMÁLÁS	X	X	X	-
5.	ZENE	-	-	-	X
6.	ÍRÁS	X	-	-	X
7.	FILM	X	X	-	X
8.	?	X	X	X	X

E táblázatot teljesnek tekinthetjük, mivel mindegyik lehetséges tárgyi művészetet megtaláljuk benne. Egyedül csak a dimenziók adta lehetőségek, azaz a művészeti ágak elnevezése okozhat átmeneti nehézségeket.

Visszamenőleg meg tudjuk állapítani: szükségszerű, hogy legyen film, írás, zene, térformálás, és síkművészet. Az is roppant világossá válik, hogy ezek miért különböznek egymástól, azaz miért éppen olyan tulajdonságúak, mint amilyenek. Azt kell látnunk, hogy csakis a dimenziók engedik meg egy-egy művészeti ág létét. Vagyis: egy-egy művészeti ág nem "csak úgy van", mint valamiféle misztikus lehetőség. Létüknek nagyon is természeti oka van!

A "művészeti ágak" kifejezésben az fogalmazódik meg, hogy dimenzióinknak hányféle variációja lehetséges. Tökéletes és egyértelmű a dimenziók és a művészeti ágak közötti megfeleltetés. A megfeleltetés azonban nem kétoldalú: a dimenziók több művészeti ágat engednek meg, mint amennyit ezekből már használatba vettünk. E helyeket kérdőjellel láttam el a táblázatban. Mivel a művészeteket a Parnasszus homályos ködéből látjuk előbukkanni, a művészetekhez kapcsolódó fogalmaink is ködbe burkolóznak.

Például egyáltalán nincs fogalmunk arra, amit a nehézkes és rideg „SÍKMŰVÉSZET” szóval határozta meg. A fogalom hiánya valóságos, hiszen láthatóan itt is léteznie kellene kifejező meghatározásnak. Az efféle hiányosságok a műfajelméletek zavaraiiban keresendők.⁵⁰

Más:

A 4. sorban a TÉRFORMÁLÁS címszó alatt mindenképpen egyenrangú társként kell kezelnünk a szobrászatot és az építészetet, azaz mindkét eset-

⁵⁰ Igen érdekes és jellemző, hogy a művészet válfajairól a "műfajelmélet" hivatott gondolkodni, holott a műfajok csak a művészeti ágak alkategóriái. Így aztán ember legyen a talpán, aki eligazodik az elmélkedésekben.

ben ugyanarról a szellemi világról van szó. S valóban: amióta nem csak istenekről, sportolókról, politikusokról, tudósokról és költőkről készült egészalakos, avagy mellszobrokat tudunk elképzelni szobornak, a szobrászat hagyományos értelmezése semmitmondóvá vált. A szobrászat saját maga találta meg a helyét és értelmét a táblázat 4. sorában. Ugyanakkor manapság is élénken él az az erőszakolt képzet, hogy a szobrászat „művészibb”, „istenhez közel állóbb” lenne az építőművészetnél.

Ez a táblázat vélhetően más dolgokat illetően is hozzásegít bennünket ahhoz, hogy tisztábban lássuk a művészetek világát. Egy ilyen racionális táblázatba ugyanis lehetetlen beépíteni művészeti műfajok és ágak közötti pillanatnyi hatalmi helyzetet, vagy más eszméket.

Eredeti célunkat tekintve azonban most csak egyetlen dologra kell felfigyelnünk.

A táblázat 8. sora egy új művészeti ág létét jósolja meg, hasonlóan ahhoz, ahogy Mengyelejev periódusos táblázata "láthatóvá" tette az addig ismeretlen elemek létezését (hiányát).

A továbbiakban azt próbáljuk megtudni, milyen is lehet ez az eleddig ismeretlen művészet.

Igazi felfedező útra indulunk, úgyhogy mindenki hozzon magával több napra elegendő hideg élelmet.

*

A művészetek most bemutatott értelmezésével és elrendezésével egy érdekes művészetelméleti problémára is választ kapunk.

A tér-idő geometriai szerkezetében találhatjuk meg a művészeti ágak különbözőségének az okát.

Ha a szépművészetek feleségterületeinek határait a téridő geometriai szerkezete határozza meg, akkor kijelenthető, hogy bármilyen tartalmi vonatkozásban is megtalálható ez a kapcsolat.

Ez a megfogalmazás lehetővé teszi annak kijelentését:

*A lehetséges művészi gondolatokat is a tér-idő tulajdonságai szabják meg.*⁵¹

Ezen az első pillanatra meghökkenítő kijelentésen nem lehet vitatkozni,

⁵¹ Azon kellene meglepődnünk, ha a lehetséges művészi gondolatokat *nem* a tér-idő tulajdonságai határoznák meg. Tehát nemcsak a művészeti ágak, hanem a gondolatok is jól körülhatárolhatóak.

	DIMENZIÓK:	1. D	2. D	3. D	+1 D (idő)
1.	?	-	-	-	-
2.	?	X	-	-	-
3.	SÍKMŰVÉSZET	X	X	-	-
4.	TÉRFORMÁLÁS	X	X	X	-
5.	ZENE	-	-	-	X
6.	ÍRÁS	X	-	-	X
7.	FILM	X	X	-	X
8.	?	X	X	X	X

ugyanis létünket is a tér-idő tulajdonságai tették lehetővé, és soha sem áll majd módunkban elszakadni tőlük.

Hozzá kell fűznünk azt is, amit eddig mintegy mellékes eredményként kaptunk:

A művészetek között nem lehetséges átjárás.

Gondolatmenetünk melléktermékeként így kaptunk magyarázatot arra, hogy az adaptálás nem megvalósítható. Köznapi értelemben

az adaptálás nem lenne más, mint dimenziók hozzáadása, avagy kivonása.

Az irodalomba például be kellene csempésznünk valahogy még egy térbeli dimenziót, hogy filmmé váljon. Mint láttuk: ez fizikai képtelenség. Tehát az adaptációként készített filmekben a lényeg irodalom marad. Ékes bizonyosságául annak, hogy a dimenziók bármilyen variációja tökéletesen zárt gondolati rendszert alkot. (Minderről a „8. művészetet ostromló művészetek” című fejezetben bővebben beszélünk.)

Tehát jó úton járunk, ha innen nézve próbálunk még nem ismert dolgokat felfedezni.

Messzebből több látszik.

De még:

Gondolatmenetünk végeredményein nem kell meglepődnünk. A bizonyításhoz felhasznált 3+1 dimenziós világban élünk. Vajon mi más határozná meg létünket, dolgainkat és gondolatainkat, ha nem a 3+1 dimenzió? Természetes, hogy nem tudunk másról szólni, mint amit a kifejezési eszközünk éppen magában rejt. A dimenziók születésével létrejött iszonyú kavalkádból kell kiszemezgetnünk az értelmes mazsolákat. A dolgok tőlünk lesznek értelmesek. (Ha van máshol is értelem, akkor mi, együtt.)

Ha a világ semmi egyéből sem áll, mint szerkezetek végtelenjéből, s valóban nincs más benne, ugyan mi másról beszélhetnénk a művészeti ténykedéseink közben, mint erről.

Ám ebben mégiscsak van valami melegség, valami szeretet. A világ nem kietlen rónaság, hiszen benne vagyunk mi is.

Ha valamit szépnek találunk, akkor az egy valóságosan létező megálapítás. A gondolat valóságosan létező. A hétfejű sárkány létezésében kételkedhetünk kicsit, ám a hétfejű sárkányra vonatkozó gondolat mindenképpen létező.

Tehát a szép *ilyen szempontból is* valóságosan létező.

Azt se felejtjük el, hogy ezt nem mi, hanem a világegyetem állapítja meg

önmagáról. Neki minden bizonnyal fenntartás nélkül hihetünk.

Mindezt egy másik, bár apró szillogizmussal is igazolom:

Ami igaz, az szép.

A világ minden porcikája szükségszerűen igaz.

Tehát a világ szép.

Mindez *túl szép* ahhoz, hogy tökéletesen igaz legyen. Mintha egy bakfis emlékkönyvét lapozgatnánk.

Valóban, de sok függ tőlünk.

Fontosak vagyunk.

Tehát, ha művészetről szólva a világ szerkezetéről beszélünk, s mindent ebből a szemszögből nézünk, nem kell azt gondolni, hogy valami lényegtől távoli, agyament dologról van szó.

Ellenkezőleg. Csakis így tudunk megszabadulni mindattól a tehertől, ami évezredek alatt az értelmünkre rakódott, és szerfelett megkocsonyásodott.

A púpok leoperálhatók.

Mi sohasem akartunk művészetet csinálni.

A művészet: van. A világegyetem semmit sem tud megszűlni, aminek a lehetősége eredendően ne lenne benne.

Mi segítünk beteljesülni valamit, ámbár egyáltalán nem tudjuk, hogy mit.

Új kérdésekre van szükségünk.

Kérdezni a legnehezebb.

A természet értelmes kérdésekre értelmes válaszokat ad. Ez a bizonyosság minden tudomány, bármiféle gondolkodás egyetlen biztos reménysége.

Ám ki kérdez és ki válaszol?

Miért hozta létre a világ a kíváncsiságot?

Nehéz elhinni, hogy a kvarkok tulajdonságainak megismerése valamilyen evolúciós előnyel járna. Ha így lenne, szövetségben és vállvetve a laboratóriumokban, vagy a műtermekben már régen együtt dolgoznánk a tevékkel és a tyúkokkal és egymás hangversenyeire járnánk.⁵² Esetleg kultúrhaborút vívnánk a természetekkel.

Hát nem érdekes, hogy mégis így?

⁵² Tudniillik valószínűleg nem értenénk egymás gondolkodását, tehát egymás beszédét sem (lásd: Wittgenstein), de nehéz azt állítani, hogy a zene nyelve és a zenei gondolkodás rovarnál, madárnál, embernél lényegesen különbözik. Erre a problémára „AZ 5. SOR: ZENE” című fejezetben tudunk némi bizonytalan választ adni. Talán érdekes eredményekre vezetne, ha e tanulmány nézőpontjából a zenét alaposabban is szemügyre vennénk.

"az abszolút szellem legmagasabb rendű formája, a filozófia nem veszít-e méltóságából, ha ugyanazon abszolút szellem alacsonyabb(!) stádiumával, a művészettel foglalkozik."

Ezzel meglettük a második sorba írandó fogalmat is. A második sor a filozófiáé.

Így most azzal a meghökkenítő ténnyel kell megbékülnünk, hogy a görögök által művészetnek tekintett filozófia visszalopakodott a művészetek sorába.

	DIMENZIÓK:	1. D	2. D	3. D	+1 D (idő)
1.	HIT	-	-	-	-
2.	FILOZÓFIA	X	-	-	-
3.	SÍKMŰVÉSZET	X	X	-	-
4.	TÉRFORMÁLÁS	X	X	X	-
5.	ZENE	-	-	-	X
6.	ÍRÁS	X	-	-	X
7.	FILM	X	X	-	X
8.	?	X	X	X	X

A táblázatban látható egymásutániség alatt semmiképp se értsünk fontossági rangsort. Minden emberi alkotó tevékenységnek közvetlen kapcsolata van a világegyetemmel. Az a tény azonban figyelemre méltó, hogy a táblázat első két sora nélkül semmilyen értelmes szellemi tevékenység sem végezhető, míg bármely másik sor hiánya nem lehet hatással a többi tevékenységre. Az emberiség például hosszú ideig megvolt a filmművészet, vagy az írásművészet ⁵⁴ nélkül.

*

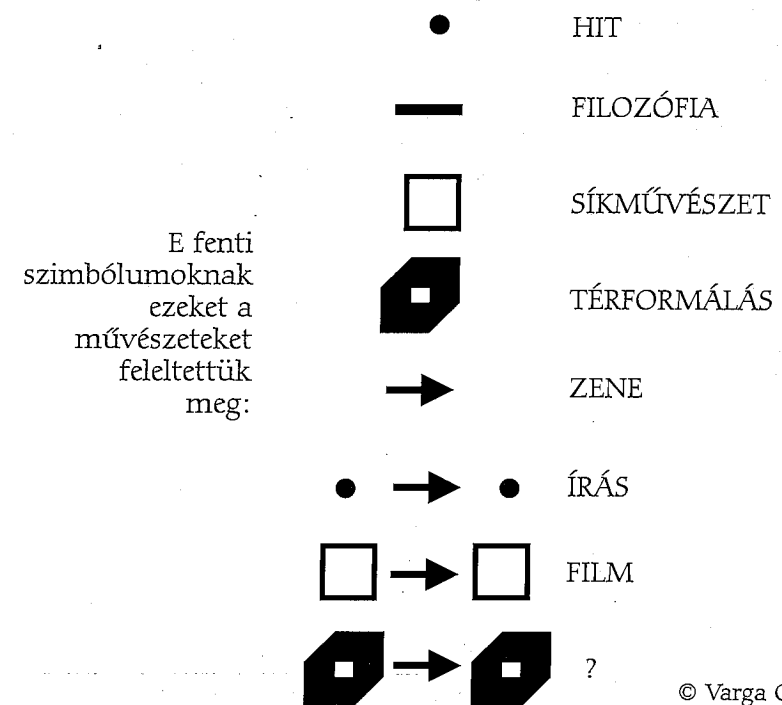
Továbbra sem leltünk rá az előadó művészetekre, melyeknek láthatóan semmi helyük sincs ebben a táblázatban. Pedig e könyv elején felvetett, ezzel kapcsolatos problémákra is szeretnénk választ kapni. Mit mondhatunk például az árnyszínházról, amely legalább annyira különbözik a valódi színháztól, mint a festmény a filmtől? Filmnek semmiképp sem nevezhető, ahogy festménynek sem. Mégis művészet, ahogy a bábszínház és a balett is az! Hova tűnhettek, hol bujkálhatnak előlünk a táblázatunkban?

⁵⁴ Mikor e könyvnek "Az írás" című fejezetével kezdtem foglalkozni, az írás történetével kapcsolatos kutakodásaim közben különös dolgok derültek ki. (Találtam egy 30.000 esztendősi írást egy barlangmúzeumban.) E felfedezéseimből kerekedett ki az "ABC 30.000 éves története" című könyvem, melyben az írásleleteket elemezve odáig jutottam, hogy ennek a 30.000 esztendőnek a sokszorosát kell áttekintenünk, ha az írásbeliség kezdetéig szeretnénk ellátni. (Létezik egy lelet, egy kis fémkorong, melynek közepén két ember rajza látható, s egy írás van a pereme mentén körbe-körbe. A tárgy 200-400.000 esztendővel ezelőtt készült.) Tehát az emberiség írásbeliségéről édes-keveset tudunk. Megnyugtató, hogy a film történetéről viszont mindent. (Hacsak a mai Franciaország területén, Saint-Jean de Livet-ben talált 65 millió esztendősi fémcső nem egy vetítógép alkatrésze volt akkortájt...

17. NYOMOZÁS A TÖBBI MŰVÉSZET UTÁN

E nagy kaland megkezdése előtt, további munkánk megkönnyítése érdekében, tehát a nagyobb áttekinthetőség kedvéért, egyszerűsítjük le az ábrát piktogramokra, így el tudunk szakadni a felhasznált fogalmak többé-kevésbé használhatatlanná vált tartalmától. A továbbiakban ne a piktogramok mellé írt szavak jelentését figyeljük, hanem a piktogramokon merengve igyekezzünk rálelni arra, hogy mit mondhat nekünk a táblázat egy-egy sora.

A piktogramok önmaguktól adódnak. Egyszerűen lerajzoljuk a dimenziókat. Ekkor a következő jelsorozatot kapjuk (" +1 " = idő):

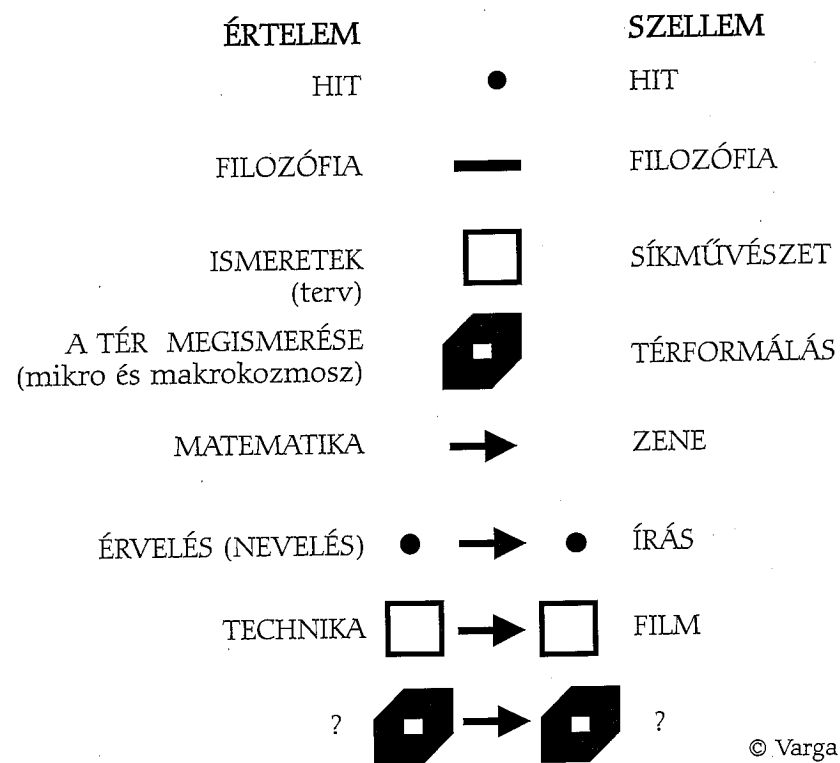


Az előző fejezetben eddig jutottunk a művészetek rendszerezésében. A világ általunk vizsgált része - a művészetek - jól elférnek e jelek által képviselt rovatokban. A legizgalmasabb kérdés persze a legutolsó sorban megmaradt kérdőjel, de célunk most az összes lehetséges művészet megtalálása abban a rendszerben, amelyben a tárgyi művészetek oly szépen a helyükre kerültek.

Tekintve, hogy a színművészet, a költészet, az árnyjáték, stb., csakis abban a világban létezik, melyben a kép, a szobor, a zene, a fizika, vagy a matematika, ezért táblázatunkat nem újabb (netalán fiktív) dimenziók bevonásával kell átfogóbb tennünk.

Milyen irányban lehetne terjeszkedni?

Szinte magától adódik a lehetőség: szellemünk és értelmünk létünk és személyiségünk két különböző oldalai. Másra használjuk szellemünket és megint másra az értelmünket. Nézzük tehát, miként függnek össze az értelem megnyilvánulásai a fizikai világ alapköveivel, s így milyen viszony alakul ki a művészetek és az értelmi tevékenységek között.



© Varga Csaba, 2000.

Ezt az elrendezést mindenképpen sikeresnek tekinthetjük. Láthatóan az értelmi tevékenységek is függvényei a világegyetem szerkezetének, és könnyű

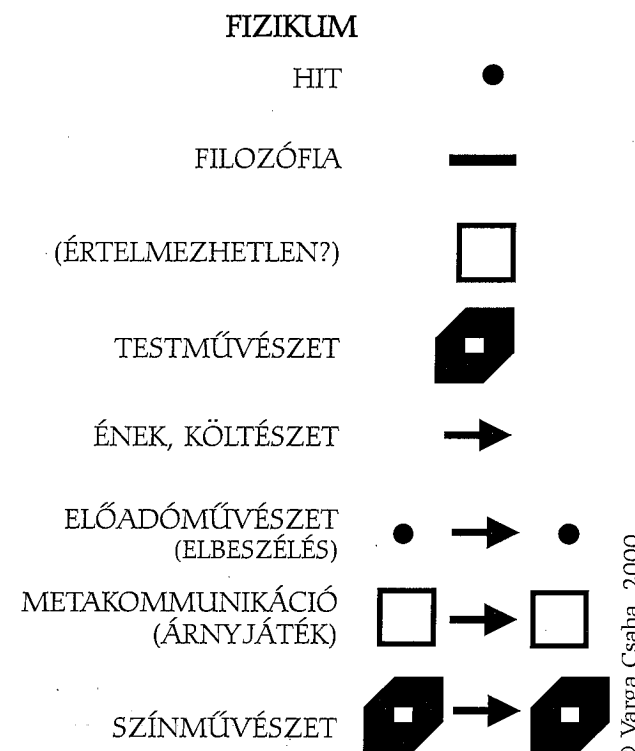
belátni, hogy "köztes" állapotok nem létezhetnek. A táblázatban az értelem rovatának megnevezései - hasonlóan a művészetek rovatához - szintén nem teljesen "tiszták". Az ok is azonos: az eddigi "összemosódások" következtében e fogalmak nem takarják pontosan a valóságos korlátokat. Az "ismeretek (terv)" helyett például nem találtam jobb fogalmat a megfelelő rovatba. E kényszerűségből használt meghatározás alatt valami olyasmit kell érteni, mint például a tervrajz, vagy a térkép, stb.

Eddigi nyomozásunk eredményeiből sok mély dolgot olvashatunk ki, de szomorúan kell konstatálnunk, hogy még mindig nem leltünk rá az előadóművészetekre, vagy akár az árnyjátékra. Ebből arra következtethetünk, hogy a szellem és az értelem mellett léteznie kell még egy szempontnak, amelyből nézve a világegyetem szerkezeti tükrében megjelennek azok az emberi tevékenységek, amelyek eddig elrejtöztek előlünk. Vajon mi lehet az, amit az értelem és a szellem mellett még figyelembe kell vennünk, ha ebben az általunk konstruált világképben is rá akarunk lelni az előadóművészetekre?

Egyetlen új, további jelölt van: a *fizikum*, azaz az élő test!

Nézzük meg tehát, hogy a fizikum megnyilvánulásai hogyan értelmezhetők a dimenziókkal!

Hirtelen elrendeződnek szépen a még szanaszét heverő dolgaink is:



© Varga Csaba, 2000.

Ezúttal megtaláltuk mindazt, amit kerestünk. Megjelent a színművészet, az árnyszínáz is.

Ezek után elért eredményeinket próbáljuk meg egyesíteni egy nagy összefoglaló táblázatban.

(Fontosnak tartom megjegyezni, hogy az itt következő egész (TELJES) táblázat semmiképp sem végleges. Bízom abban, hogy lesznek olvasók, akik méltónak találják gondolataimat arra, hogy fáradtságosan végére járjanak az elvarratlan szálaknak, és a szükséges fogalmak mélyreható átgondolásával, új fogalmak teremtésével, vagy egyszerű csereberével elvégzik azt, amit én most itt befejezetlenül hagytam. E vállalkozó szellemű olvasók pontosan olyan szellemi erőfeszítést fognak végezni, mint azok a fizikusok, akik sikeresen kitöltötték Mengyelejev táblázatának üresen maradt részeit.)

DIMENZIÓK	SZELLEM	ÉRTELEM	FIZIKUM
●	HIT	HIT	HIT
—	FILOZÓFIA	FILOZÓFIA	FILOZÓFIA
□	SÍKMŰVÉSZET	ISMERETEK (terv)	SÍKJÁTÉKOK SAKK, GO, STB.
◻	TÉRFORMÁLÁS	TÉRISMERET (mikro és makro)	TESTMŰVÉSZET
→	ZENE	MATEMATIKA	ÉNEK, KÖLTÉSNET
● → ●	ÍRODALOM	ÉRVELÉS (NEVELÉS)	ELŐADÓMŰVÉSZET (ELBESZÉLÉS)
□ → □	FILM	TECHNIKA	METAKOMMUNIKÁ- CIÓ (ÁRNYJÁTÉK)
◻ → ◻	?	?	SZÍNMŰVÉSZET

© Varga Csaba, 2000.

Elégedetten állapíthatjuk meg, hogy minden összefügg mindennel. A jobb oldali sorban ráleltünk az előadóművészetekre és társaikra, s módszerünkkel magyarázatot kaptunk arra is, miért voltak az efféle, "fizikai" művészetek mindig valamilyen függelékek a „művészetek” felsorolásaiban.

Csak így érthető meg, hogy miért "becsesebbek" a "tárgyi" művészetek minden másnál – főleg a fizikum művészeinél.

*Az egyik esetben a tárgy,
a másik esetben az élő test a mű hordozója.*

Filozófusaink ezért fanyalogtak. Maga az élő test mulékony, romlandó, szaga van, hangoskodik, szőrös, izzad, csöpög. A fizikummal megvalósított művészet mindig és csakis jelenidejű. Meg van fosztva az örökkévalóságtól, és mi az örökkévalóság után vágyódunk. (Persze a tárgyi művészetek örökkévalósága is csak látszat, futólagos délibáb. Néhány évezred alatt minden elporlad. Ezeket sem fogják meglátni az eljövendő istenek. Semmi sem marad utánunk.)

*

Nem hinném, hogy ha más állna neki a dimenziók szerinti elemzésnek és csoportosításnak, értékelhetően más eredményre jutna, mivel mindent a legegyszerűbb és a világ legmélyebb tulajdonságaira építettünk föl. A dimenziók alapköveknek tűnnek: jelenleg azt érezzük, hogy a világegyetemnek ezek a jellemzői nem bonthatók tovább. (Valóban nem? Mi egész számokat rendeltünk a dimenziókhoz. De miért kellene pontosan egész számúnak lenniük a dimenzióknak?)

*

E könyvben nem feladatunk a fenti táblázat mélyreható elemzése, ám célszerűnek tartok bemutatni néhány eredményt:

1./ Magyarázatot kaptunk arra, miért érezzük minden esetben lényegében különbözőnek a versmondást és a színművészetet, valamint arra is, hogy miért más dolog a vers olvasása és hallgatása. Ugyanis két, elemében különböző művészeti ágat képviselnek. (Ezt mindig is érezzük, ha valaki elkezd nekünk verset „szavalni”.)

Igen tanulságos lehet számunkra az a különös érzésünk, amit a zene és az ének határozott különválasztása és a „költészet” (külön kiemelt) fogalmának hiánya láttán érzünk. Nézzük meg ezt a két sort:

→	ZENE	MATEMATIKA	ÉNEK, KÖLTÉSNET
● → ●	ÍRÁS	ÉRVELÉS (NEVELÉS)	ELŐADÓMŰVÉSZET (ELBESZÉLÉS)

Mi lehet a berzenkedés oka?

Alapvető ősi ösztöneink és a „mű”-kultúránk nem letisztult fogalmi bázisai csapnak össze bennünk. Jobban megértjük ezt az állítást, ha kissé

másképp tesszük fel a kérdést: hogyan kerül az énekhez a költészet?

Egy ellenkérdés: Az írás művészetéről szólva mi indokolhatja, hogy szinte mindig így fogalmazzunk: „irodalom és költészet”? Látható ebből az „és”-ből, hogy lelkünk mélyén a költészetet mégiscsak valami másnak tekintjük, mint az írott szót.

Az ok sok évezred távolában, az emberiség őskorában található meg, s a népköltészet kapcsán lehetünk rá.

Ugyanis:

„mondott” népköltészet nincsen, csak énekelt népköltészet van.

S még két tény a zene és a költészet kapcsolatához:

Az ütemek, a ritmusok a nyelv természetéből fakadnak. (Nehéz megszokni egy csehül előadott angol jellegű beatzenét. A cseh nyelvben ugyanis főleg mássalhangzó-torlódások vannak. Például a PRMCSK városka neve.)

A zenével kapcsolatban megemlíthető, hogy a zenei pentatónia (öt fokú hangsor) az éneklés élettani okaira vezethető vissza: a madarak is a pentatónia „megszállottjai”. Tehát az ütem, a ritmus, a nyelv, az ének tulajdonságai a természet által meghatározottak. Így aztán nem is csodálkozhatunk azon, hogy eredendően össze is tartoznak, s azon sem, hogy a költemény sokkal ősbibb és mélyebb rétegeket képes megszólítani bennünk, mint az irodalom.

A költészet és az ének: ugyanannak a különböző részei. (Egy költőnek ezzel semmi újdonságot sem mondtunk.) Ne zavarjon meg bennünket, hogy az ének szövegét le is tudjuk írni, mert a dallamot, az ütemet, a ritmust is leírhatjuk. A kotta is írás, ahogy a leírt vers is az. De az efféle írások csak vetett árnyékok.

(Mellékesen így leltünk magyarázatára annak, miért nyílik ki a bicska a zsebünkben, ha egy színész színművészeti produktummá silányít egy költeményt, mikoris önmutogatás eszközévé tesz egy nemes szellemi megnyilvánulást.)

2./

→	ZENE	MATEMATIKA	ÉNEK, KÖLTÉSzet
---	------	------------	--------------------

A ZENE-MATEMATIKA-ÉNEK, KÖLTÉSzet vízszintes sorozaton meditálhatunk még egy ideig.

Mindenesetre ősrégi az az észrevételünk, hogy a zene valami módon kapcsolatos a matematikával. A görögök egyenesen a zene alapjának tekintették a matematikát.

3./ Igen feltűnő a 7. sor három elemének összecsengése:

□ → □	FILM	TECHNIKA	METAKOMMUNIKÁ- CIÓ (ÁRNYJÁTÉK)
-------	------	----------	-----------------------------------

Ez a sorozat fényt derít arra, hogy az árnyjáték miért nem kerül szóba a művészetekről szóló elmélkedésekben: az árnyjáték valóban nem tartozik az első függőleges oszlopba. Az is világossá válik előttünk, hogy a metakommunikáció síkszerű jeladás. Tudjuk, hogy a film valóban mélyen összefügg a technikával és az árnyjátékkal. (Ismét megemlítem: a technika minden eredménye sík szerkezet. Egy gép térbelisége csak felesleges terjengősség.)

*A "FILM - TECHNIKA - METAKOMMUNIKÁCIÓ (ÁRNYJÁTÉK)"
sorozat tökéletesen kifejezi korunkat.*

Ez a sorozat egy tágabb (háromdimenziós) világból nézve azt a képet vetíti elénk, amit Platón árnyékvilágnak nevezett el. Platón tökéletes diagnózisát mi most az egyszerű értelemben vett dimenziók segítségével igazoltuk.

Mi pontosan ilyen civilizációban élünk!

(Platón azt állapította meg, hogy a világból annyit érzékelünk csupán, amennyit a barlang mélyén élő, s a bejáratnak háttal ülő ember. Ez az ember a barlang előtt zajló "valódi" eseményeket úgy látja, ahogyan azokat a fény a barlang hátsó falára vetíti. Klasszikus tudásunk tehát egy sík világra vonatkozó megállapítások összessége.)

Semmiképp sem lehet véletlen, hogy több, mint kétezer esztendő múltán akkor értjük meg Platón látomásának valódi tartalmát, amikor már egy következő korra készülünk.

*Táblázatunkra pillantva ugyanis örömmel konstatálhatjuk,
hogy valóban lehetséges a platóninál lényegesen
mélyebb civilizáció létrehozása!*

4./ A legutolsó, vízszintes sor ennek a lehetőségét mutatja meg:

◼ → ◼	?	?	SZÍNműVÉSZET
-------	---	---	--------------

A kérdőjelek ezidáig még ismeretlen területeket takarnak. Az első kérdőjel egy művészeti ág, a második pedig (hasonlatosan a felette lévő technikához) egy újfajta civilizáció lehetőségét mutatja.

E sorból tehát a következőt olvashatjuk ki:

A: Létezik egy további művészeti ág.

B: Létezik egy olyan újfajta civilizáció, amely nem a technikára, hanem a tér egészét felhasználó szellemi eredményekre épül.

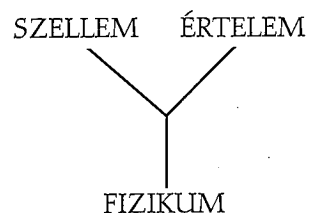
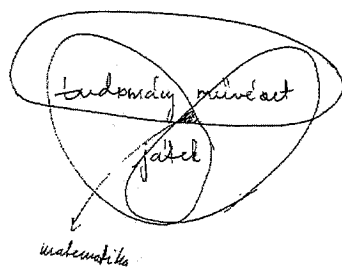
A jóslat valóságosságára vonatkozóan semmi kétségünk sem lehet. Megismétlem: erre az eredményre egészen egyszerű módon jutottunk, csakis a dimenziók számából indultunk ki. Még azt sem kellett felhasználnunk, hogy valójában mit kellene értenünk a dimenzió fogalmán. Módszerünk kizárta a világra vonatkozó ősi, animisztikus magyarázatainkat, téveszméinket, az ezekből fakadó vágyainkat, szóval mindent, ami elködösíthetné szép tekintetünket.

Talán fontos még:

E könyvben meg fogjuk találni a művészetek közül a nyolcadikat. Táblázatunk vízszintes sorainak összefüggései megengedik azt a sejtést, hogy ebből az új művészetből következhetni lehet a technikán túli civilizáció alapjaira, melyet a középső oszlop utolsó sorában lévő kérdőjel helyettesít.

S ha végezetül összehasonlítjuk a kiinduló percc-szerű ábrát a lerombolása utáni újraépítkezés következtében létrejött rendszerünkkel, meglepő megállapításokat tehetünk:

Az egyezések egészen szembeötlőek:



A párhuzamok már első ránézésre sem erőltetettek. Azt mondhatjuk, hogy új ábránk tartalmazza a kiinduló ábrát, oly módon, hogy az előbbi ez utóbbi speciális esetévé vált.

MŰVÉSZET - SZELLELEM
TUDOMÁNY - ÉRTELEM
JÁTÉK - FIZIKUM

Méltán mondhatjuk: egy szinttel feljebb vittük ugyanazt.

Azáltal jutottunk „feljebb”, hogy nem általunk konstruált fogalmakat használtunk, mint a „tudomány”, a „művészet” és a „játék”, hanem valóságosan tárgyiasítottuk ezeket, amikor az „értelem”, a „szellem”, a „fizikum” szavakkal jelöltük őket.

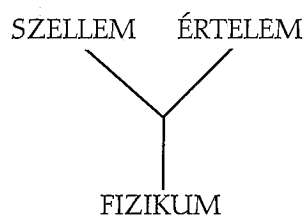
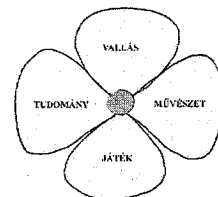
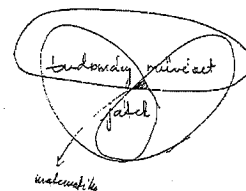
*Vagyis nem azt néztük, hogy mit produkálunk,
hanem azt, hogy mi hozza létre produkcióinkat.*

Egyetlen dologban van lényeges különbség:

Már tudjuk, felfedeztük az előző oldalakon, hogy *nem a matematika áll a*

középpontban, s a vallás nem lehet a nefelejcs egyik önálló szirma!

Nefelejcsünk tehát hibásnak bizonyult. Tudásunk térképe messzebből nézve már nem ilyen.



Kétségtelen, hogy a kiinduló, percc-szerű ábrát nézve úgy tűnik: a „tudomány”, a „játék” és a „művészet” az ismeretek gyarapodásával mintegy szétterül a síkon, mégpedig a középponttól kifelé egyre nagyobb területeket foglalva el.

Ezt a nefelejcs két-dimenziós tudásunk síkján állva rajzoltuk meg. Onnan, e sík világba merülten nézve úgy tűnt, ez az a térkép, melynek segítségével könnyen eligazodhatunk „légújónkból” háromdimenziós utazásunk során.

Am, ha az új, e bal oldali ábrára tekintünk, rövid gondolkodás után be kell látnunk, hogy itt semmi sem halad „kifelé”. A vonalkák hosszúsága fikatív, hiszen egyik fogalomra sem tudjuk azt mondani, hogy valamilyen távolságra van valamelyik másiktól. A *szellem*, az *értelem*, a *fizikum* ugyanannak a valaminek a megnyilvánulásai. S most meghökkenve kiálthatunk fel:

*A három sasliksütő botnak
nincs hossza!*

A lehető legmélyebbre hatolva a dimenziók a szemünk láttára roskadtak össze, jelezve, hogy létünk alapja nem a dimenziókban keresendő. Tapasztalataink, műveink viszont már a dimenziók által meghatározott színpadon jönnek létre.

*

Egyetérthetünk Kanttal: Isten (vagyis a klasszikus értelemben vett művészet) meghalt. Vége a kétezer éves kultúránknak.

A papírjainkon lévő krix-kraxokból azonban azt jósolhatjuk, Isten ismét születőben van.

Úgy jutottunk eddigi felismeréseinkhez, hogy semmin sem követtünk el erőszakot, csupán átfogóbb fogalmakat használtunk. Nem törtük fel a tojást, nem vetítettünk ki általunk konstruált fogalmat a világra. Könnyen megállapítható, hogy felismeréseink tökéletes összhangban vannak eddigi tapasztalatainkkal is. Mondhatni: benne vannak, sok más újdonság mellett.

Eredményeinkhez nem kellett felhasználnunk hosszúságot, távolságot, „kint van - belül van”-t, „távol van - közel van”-t, stb., alacsonyrendűt, magasabbrendűt, tehát semmi olyasmit, ami ma még a dimenziók

fogalmához tapad a képzeletvilágunkban. Semmiféle optikai csalódást sem tartalmaz nagy összefüggő táblázatunk. (Vagyis nem aláztunk meg, nem toltunk félre az utunkból senkit és semmit.)

Sőt, azt kell mondanunk: az "animisztikus" képzetek meg is zavarják következtetéseinket, melyek csakis é feltételezések nélkül vannak tökéletesen összhangban minden eddigi tapasztalatunkkal!

Még egyszer megemlítek egy figyelemre méltó dolgot:

Míg mi a *szellem* vonalán haladva a későbbiekben rátalálunk a 3+1 dimenzió művészetére, az *értelem* adósunk még az ő nulla hosszúságú sasliksütő botja végén lévő 3+1 dimenziós dísznek (HIT) ⁵⁵ a megfejtésével.

*

E fejezet befejezéseként szólni kell a ponthoz és a vonalhoz rendelt HIT-ről és filozófiáról.

Nem kétkedem abban, hogy itt valami nem teljesen stimmel. Annak, hogy nem találom meg a helyes választ, két oka lehet.

Nem tudjuk, mit kell értenünk szellem alatt. Az is homályban van még, mi a különbség a lélek és a szellem között. Egyáltalán: van e különbség? Ha van, akkor milyen viszonyban állnak az értelemmel és a fizikummal? Létezik-e közöttük alá- és fölérendeltségi viszony? A lélek, szellem, értelem és fizikum közül melyik a legalapvetőbb? Létezhetnek-e külön-külön, vagy párosával külön-külön?

E kérdésekre csak nagyon homályos válaszokat adhatunk, ⁵⁶ így táblázatomban első két sora semmiképp sem tekinthető véglegesnek.

De megnyugodhatunk: pusztán csak az eredet marad homályban. Megállapításaink nem függnék ettől, ugyanis ravasz módon óvakodunk minden „tartalmi” kérdés érintésétől, hiszen ehhez először tisztázni kellene, mire vonatkoznak a „tartalmak”. Például azt is tudnunk kellene, mit jelent a „belül” és mit a „kívül”. Maguk a dimenziók nem indokolják ezeket a megkülönböztetéseket.

Ha elrendeződik az első két sor, a végső miérthez is közelebb jutunk.

Addig csak találgathatunk.

⁵⁵ Robbanó hagyma? (A kérdés nem vicces, hanem fizikailag megalapozottan metaforikus!)

⁵⁶ Nem meglepő, hogy képesek vagyunk ilyeneken gondolkodni?

18. RÖVID VISSZATÉRÉS A KÖNYV ELEJÉN LEZÁRATLANUL HAGYOTT PROBLÉMÁKRA

DIMENZIÓK	SZELLEM	ÉRTELEM	FIZIKUM
●	HIT	HIT	HIT
—	FILOZÓFIA	FILOZÓFIA	FILOZÓFIA
□	SÍKMŰVÉSZET	ISMERETEK (terv)	?
◩	TÉRFORMÁLÁS	TÉRISMERET (mikro és makro)	TESTMŰVÉSZET
→	ZENE	MATEMATIKA	ÉNEK, KÖLTÉS ZET
● → ●	ÍRÁS	ÉRVELÉS (NEVELÉS)	ELŐADÓMŰVÉSZET (ELBESZÉLÉS)
□ → □	FILM	TECHNIKA	METAKOMMUNIKÁ- CIÓ (ÁRNYJÁTÉK)
◩ → ◩	?	?	SZÍN MŰVÉSZET

© Varga Csaba, 2000.

Az első kérdésünk az lehet, miért tartunk egyes ténykedéseket művészeteknek, míg másokat nem. Az őskorban e táblázat minden egyes rovatát művészetnek tekintették. (A technika kivételével, melyet néhány száz évvel ezelőtt a filmmel együtt még csak egy kérdőjel helyettesített.) Mi változhatott meg azóta?

Vessük össze e fenti táblázatot a könyv elején bemutatott szépművészetekkel:

Kakukktojásnak egyedül a táncművészet tűnik. E hagyományos táblázatban ez az „élő” művészetek egyetlen képviselője. Már tudjuk, nem tartozik ebbe a felsorolásba. Első pillanatban talán meghökkentőnek tűnik, de a balett nem az előadóművészetekhez, hanem a METAKOMMUNIKÁCIÓ (árnyjáték)

1. Festészet
2. Szobrászat
3. Zene
4. Irodalom
5. Építészet
6. Táncművészet
7. Film